

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему **Активізація науково-дослідної роботи студентів в умовах закладу
вищої освіти**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0110-з
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньої програми Педагогіка вищої школи
Л. О. Семенова

Керівник доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності,
к.філос.н., доцент Іванова Л. С.

Рецензент доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності,
к.пел.н., доцент Голованова Т. П.

Запоріжжя

2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології

Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Освітня програма Педагогіка вищої школи

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

д.пед.н., проф. О.І. Іваницький

« ____ » _____ 2021 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНЦІ

Семеновій Лілії Олександрівні

1. Тема роботи Активізація науково-дослідної роботи студентів в умовах закладу вищої освіти

керівник роботи Іванова Лариса Сергіївна, к.філос.н.

затверджені наказом ЗНУ від «30» липня 2021 року № 1137-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз наукових джерел.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) розглянути студентські наукові роботи в історико-педагогічному аспекті; теоретично дослідити поняття, класифікація напрямків та завдання науково-дослідної роботи студентів; розглянути основні напрями активізації студентської науково-дослідної роботи; розглянути вибір напрямку і планування науково-дослідної роботи; провести аналіз організації виконання студентами курсових, кваліфікаційних та дипломних робіт; охарактеризувати умови розвитку науково-дослідної роботи студентів у закладі вищої освіти як умова активізації їх професійного становлення.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

1 рисунок, 3 таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Іванова Л.С., доцент		
Розділ 1	Іванова Л.С., доцент		
Розділ 2	Іванова Л.С., доцент		
Висновки	Іванова Л.С., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад 2020 р.	Виконано
2	Робота з джерелами	лютий 2021 р.	Виконано
3	Написання вступу	березень 2021 р.	Виконано
4	Написання першого розділу	квітень 2021 р.	Виконано
5	Написання другого розділу	серпень 2021 р.	Виконано
6	Оформлення роботи	жовтень 2021 р.	Виконано
7	Передзахист, нормоконтроль	листопад 2021 р.	Виконано
8	Захист	грудень 2021 р.	

Студент _____ Л. О. Семенова

Керівник роботи _____ Л. С. Іванова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І. В. Козич

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 95 сторінок, 1 рисунок, 3 таблиці, 82 джерела.

Мета дослідження: дослідити методи та особливості активізації науково-дослідної роботи студентів в умовах закладу вищої освіти.

Об'єкт дослідження: процес вдосконалення підготовки спеціаліста у напрямку організації науково-дослідної діяльності.

Предмет дослідження: процес розвитку, організації науково-дослідної роботи у ЗВО, його характерні особливості.

Методологічну основу дослідження склали: основні положення теорії пізнання про діяльнісну сутність особистості, її всебічний розвиток, активну роль в оволодінні професійними знаннями, уміннями і навичками, взаємозв'язок навчання і розвитку; ідеї, сформульовані у вітчизняній і зарубіжній педагогіці і психології, які стосуються дослідницької творчості, розвитку мислення, специфіки розумової праці; системний, діяльнісний, особистісно орієнтований підходи до розробки методики формування у студентів науково-дослідницьких умінь.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що розроблено й упроваджено в процес магістерської підготовки майбутніх викладачів: навчальну програму авторського спецкурсу «Науково-дослідна робота» та навчально-методичні рекомендації щодо формування професійно важливих якостей майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури; удосконалено програму педагогічної практики магістрантів у закладі вищої освіти.

Ключові слова: НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ, ТВОРЧІСТЬ, КРЕАТИВНІСТЬ, ДОСЛІДНИЦЬКА ТВОРЧІСТЬ, ДОСЛІДНИЦЬКІ УМІННЯ, ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

SUMMARY

Semenova L. O. Activation of Research Work of Students under Higher Education Institution Conditions.

The work is presented on 95 pages of printed text, contains 3 tables, 1 figure. The list of references includes 82 sources.

The purpose of the study: to explore the methods and features of intensifying research work of students in a higher education institution.

Object of research: the process of improving the training of specialists in the direction of the organization of research activities.

Subject of research: the process of development, organization of research work in higher education, its characteristics.

The paper considers student research papers in the historical and pedagogical aspect; theoretically researched the concept, classification of directions and tasks of research work of students; the main directions of intensification of student research work are considered; the choice of direction and planning of research work is considered; the analysis of the organization of performance by students of course, qualification and diploma works is carried out; characterized the conditions for the development of research work of students in higher education as a condition for enhancing their professional development.

The practical significance of the results is determined by the fact that developed and implemented in the process of master training of future teachers: the curriculum of the author's special course "Research work" and educational recommendations for the formation of professionally important qualities of future teachers in graduate school; the program of pedagogical practice of undergraduates in a higher education institution has been improved.

Key words: research activities, research work of students, art, creativity, research creativity, research skills, cognitive activity.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	11
1.1. Студентська наукова робота в історико-педагогічному аспекті.....	11
1.2. Поняття, класифікація напрямків та завдання науково-дослідної роботи студентів	26
1.3. Основні напрями активізації студентської науково-дослідної роботи.....	36
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМ ТА МЕТОДІВ АКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВО- ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	52
2.1. Вибір напрямку і планування науково-дослідної роботи.....	52
2.2. Аналіз організації виконання студентами курсових, кваліфікаційних та дипломних робіт	62
2.3. Розвиток науково-дослідної роботи студентів у закладі вищої освіти як умова активізації їх професійного становлення.....	76
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ВСТУП

Актуальність даної теми полягає в організації науково-дослідницької діяльності студента (НДРС) на сучасному етапі розвитку вищої освіти в умовах інформатизації. Підвищення ролі НДРС у навчальному процесі збільшує не тільки рівень кваліфікації майбутнього фахівця, а й відіграє важливу роль у процесі науково-технологічного розвитку усієї країни. Науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою освітньої діяльності і здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Науково-дослідницька діяльність студентів є одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки і виховання спеціалістів з вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науково-технічного прогресу.

Науково-дослідна робота студентів представляє собою найбільш ефективний метод підготовки якісно нових фахівців у вищій школі. Вона максимально розвиває творче мислення, індивідуальні здібності, дослідницькі навички студентів, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань та практичне застосування у вирішенні певних поставлених завдань. Особливість процесу якісної підготовки здобувачів вищої освіти полягає в його спрямуванні на конкретну професіоналізацію, відповідно науково-дослідна робота виступає одним із основних компонентів професійної характеристики майбутнього фахівця, розширення можливостей його самореалізації, мобілізації особистісного потенціалу, забезпечення майбутніх кваліфікованих спеціалістів не тільки знаннями, а й належним місцем в соціально-економічній системі – науці, виробництві, підприємстві та інших сферах.

У сучасних умовах збільшення наукової і технічної інформації, швидкого відновлення технічних та інших знань великого значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців, які мають високу професійну й теоретичну

підготовку, здатних до самостійної творчої роботи. Різні форми навчально-дослідницької роботи студентів (підготовка рефератів, повідомлень, доповідей, проведення досліджень під час виробничої практики і т.д.) включаються у навчальний процес, проводяться в навчальний час. У позанавчальний час студенти працюють у проблемних групах, беруть участь у роботі науково-практичних конференцій, виконують інші види науково-дослідної роботи. Все це повинно допомогти студентам глибоко засвоїти різні дисципліни, виробити здатність творчо мислити, навчитися самостійно виконувати хоча б невеликі науково-дослідні роботи, аналізувати й узагальнювати навчальну практику.

Як відомо, економічні і соціальні реформи, які здійснюються в Україні, значною мірою змінюють характер праці спеціалістів у сфері обслуговування. Згідно з цим змінюються відповідно і вимоги до підготовки кадрів. Серед найголовніших - вимоги розвитку спеціаліста творчого, ініціативного, який має організаторські навички і вміння спрямовувати діяльність свого підрозділу на вдосконалення технологічного процесу шляхом запровадження у практику нових досягнень наукової і технічної думки. Неодмінною умовою виконання цієї вимоги є широке залучення студентів вищих навчальних закладів до науково-дослідної роботи, безпосереднє включення їх до сфери наукового життя.

Науково-дослідну роботу студентів як елемент підготовки майбутніх фахівців розглядають З. Єсарєва, Н. Яковлєва; проблеми проведення досліджень студентами висвітлені І. Дагіте, М. Ковальновою; особливості організації науково-дослідної роботи студентів проаналізовані В. Сіденко, В. Шевченко; прикладне вивчення проблеми висвітлене Л. Квіткіною, П. Кравчуком; місце й роль наукових досліджень студентів у системі вищої освіти визначені Л. Авдєєвою; можливості науково-дослідної й навчально-дослідної роботи показані Ф. Філіпповим і В. Шостаковським. Досліджується також сама наукова діяльність ЗВО, її специфіка, види (Ю. Васильєв, Ф. Волков, Г. Засобіна), а також система організації й управління вузівською наукою (В. Марєєв). Важливість активізації пізнавальної діяльності особистості

розглядається в роботах багатьох науковців, як А. Возняк, А. Євдокимов, Г. Цехмістрова, С. Вітвицька, О. Крушельницька, Г. Кловак, М. Білуха, М. Фролова, В. Шейко, В. Тушева [1-6]. Кожен наголошує не тільки на важливості дослідницької діяльності студента, як підґрунття науково-технічного потенціалу країни, а й на ролі НДРС як частини навчально-виховного процесу у підвищенні кваліфікованості, конкурентоспроможності молодого спеціаліста [1, 2, 5, 6].

Однак недостатньо вивченими залишаються питання про критерії й компоненти розвитку творчого потенціалу особистості студента.

Мета роботи – дослідити методи та особливості активізації науково-дослідної роботи студентів в умовах закладу вищої освіти.

Завдання роботи:

1. Розглянути студентські наукові роботи в історико-педагогічному аспекті.
2. Теоретично дослідити поняття, класифікація напрямків та завдання науково-дослідної роботи студентів.
3. Розглянути основні напрями активізації студентської науково-дослідної роботи.
4. Розглянути вибір напрямку і планування науково-дослідної роботи.
5. Провести аналіз організації виконання студентами курсових, кваліфікаційних та дипломних робіт.
6. Охарактеризувати умови розвитку науково-дослідної роботи студентів у закладі вищої освіти як умова активізації їх професійного становлення.

Об'єкт дослідження: процес вдосконалення підготовки спеціаліста у напрямку організації науково-дослідної діяльності.

Предмет дослідження: процес розвитку, організації науково-дослідної роботи у ЗВО, його характерні особливості.

Методологічну основу дослідження склали: основні положення теорії пізнання про діяльнісну сутність особистості, її всебічний розвиток, активну роль в оволодінні професійними знаннями, уміннями і навичками,

взаємозв'язок навчання і розвитку; ідеї, сформульовані у вітчизняній і зарубіжній педагогіці і психології, які стосуються дослідницької творчості, розвитку мислення, специфіки розумової праці; системний, діяльнісний, особистісно орієнтований підходи до розробки методики формування у студентів науково-дослідницьких умінь.

Нормативна база дослідження. Основні положення щодо розвитку освіти в Україні, викладені в Законі України «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна. ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти в Україні.

Теоретичну основу дослідження становлять праці з проблем професійної підготовки вчителя (О. Абдуліна, А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, Р. Гуревич, Н. Кузьміна, А. Мойсеюк, І. Підласий, О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Хомич); психолого-педагогічної теорії особистості та її розвитку (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонт'єв, В. Моляко, К. Платонов, Л. Рубінштейн, Н. Талізін, В. Семиченко); формування творчої особистості (Г. Балл, Н. Кічук, О. Кульчицька, В. Рибалка, С. Сисоєва); теорії творчості (С. Берштейн, П. Енгельмейєр, Л. Матейко, Я. Пономар'єв, О. Потєбня); специфіки навчально-пошукової, науково-творчої та науково-дослідницької діяльності (В. Андреев, Г. Кловак, П. Підкасистий, В. Успенський); розвитку педагогічної творчості (В. Кан-Калик, Н. Нікандров, М. Поташник, І. Раченко).

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що розроблено й упроваджено в процес магістерської підготовки майбутніх викладачів: навчальну програму авторського спецкурсу «Науково-дослідна робота» та навчально-методичні рекомендації щодо формування професійно важливих якостей майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури; удосконалено програму педагогічної практики магістрантів у закладі вищої освіти.

Кваліфікаційна робота пройшла апробацію на науково-методичному семінарі кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності (протокол № 4 засідання кафедри ППОД від 24.11.2021 р.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Студентська наукова робота в історико-педагогічному аспекті

Аналіз історико-педагогічних джерел з теми дослідження свідчить, що початок організації науково-дослідної роботи студентів співпадає із становленням університетської освіти. Уже в першій половині XIX ст. у навчально-виховному процесі університетів України склалась певна система організації науково-дослідної роботи студентів, яка включала форми і засоби, що стимулювали розвиток їх творчого мислення. Зміст студентської науки передбачав формування у студентів інтересу до наукових знань, розвиток творчого мислення, оволодіння ними методами наукового пошуку і розвиток здібностей до самостійних наукових досліджень. Особливістю науково-дослідної роботи у вітчизняних університетах було поєднання наукової і навчальної діяльності як професорів, так і студентів [9].

Аналіз широкого кола різних джерел засвідчив, що останнім часом у педагогічній науці приділяється значна увага проблемі фахової підготовки майбутнього вчителя. Зокрема, питанням формування і розвитку загально-педагогічних умінь майбутніх учителів присвячені праці Н.Бібік, В. Бондаря, О. Коберника, В. Кузя, М. Левківського, О. Мороза, О. Плахотнік, В. Радула, О. Савченко, Г. Сагач, В. Семиченко та ін.

Так, у педагогічній теорії проблема залучення студентів до науково-дослідної роботи вивчається з різних поглядів. Представники професійно-діяльнісного підходу (Б. Гершунський, Ю. Лавриков, С. Смірнова, Л. Хейстер) тлумачать її як модель майбутньої самостійної діяльності вчителя [14].

За особистісно орієнтованого підходу (Ш. Амонашвілі, Є. Бондаревська, І. Бех, М. Гудзик, С. Крюкова, В. Рибалка, В. Серікова, В. Шаталов,

І. Якиманська) особистість є метою, суб'єктом, результатом і головним критерієм здійснення педагогічного процесу, який передбачає опору на природний саморозвиток задатків і творчого потенціалу особистості, створення для цього відповідних умов. Особливе місце належить роботам українських учених, у яких аналізується професійна підготовка майбутніх учителів у контексті особистісно зорієнтованої освіти та підготовки вчителя до впровадження інноваційних педагогічних технологій (І. Бех, І. Богданова, І. Дичківська, О. Пехота, О. Пометун, О. Попова, П. Решетников, М. Шевцов, Ю. Харламов). У теорії контекстного навчання процес будується не тільки за логікою предмету, а й за логікою майбутньої професійної діяльності [18].

Важливою умовою розвитку системи вищої освіти, як зазначається у Національній доктрині розвитку освіти в Україні, є залучення до наукової діяльності обдарованої учнівської і студентської молоді. У контексті розв'язання цієї проблеми істотна роль належить осмисленню і усвідомленню історичного досвіду організації науково-дослідної роботи студентів у вищих навчальних закладах України [19]. Це дасть змогу виявити прогресивні чинники функціонування тих механізмів вищої школи, творче використання яких сприятиме розвитку наукової культури нації, формуванню наукових традицій.

Особливий інтерес у плані використання творчих пошуків і досягнень вітчизняної педагогічної теорії і практики становить XIX і початок XX століття. Цей період є найбільш результативним у здійсненні реформаторських процесів і перетворень в освітньому середовищі, й, зокрема, в розвитку студентської науки.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що прогресивні педагоги, вчені, громадські діячі минулого високо оцінювали роль науки у розвитку суспільства, прагнули виховати у студентів здатність нестандартно мислити, змінювати свою майбутню професійну діяльність на основі використання здобутків науки і досвіду, потребу у творчій діяльності [26].

Такі провідні вчені, педагоги того періоду як М. Пирогов, П. Каптерев,

А. Хом'яков, Д. Багалій, О. Потебня вважали науково-дослідну роботу студентів важливою умовою підготовки майбутнього фахівця, формування вченого, розвитку особистості.

Наукова діяльність професорів вітчизняних університетів полягала у розробці самостійних досліджень, досягнутими результатами яких вони ділилися з студентами. Більшість викладачів на лекціях викладала здобуті знання як у процесі власного творчого пошуку, так і набуті іншими вченими. Водночас були й такі, які самі здійснювали наукові дослідження і спонукали своїх вихованців до самостійного наукового пошуку. Зокрема, професор П. Редькін прагнув виховати у студентів дух сумніву і заперечення, розвинути оригінальне мислення, розкрити методіку наукового дослідження. Виступаючи з лекціями перед студентами, він вказував на велике значення наукової творчості для людства. На його думку, будь-яка творчість, в тому числі і наукова, переполює людину чимось таким, що підносить її над усім світом, що уподобляє божеству. Ніяка творчість не дає для розуму людини такої насолоди, як наукова творчість, а наука - це орган такої творчості [18].

Ідею організації науково-дослідної роботи студентів підтримував один із освічених людей XIX ст., вчений і педагог А. Хом'яков, який справедливо вважав покращення наукової діяльності університетів предметом першої ваги в освіті. Університетську науку необхідно було зробити всеоб'ємною і глибокою, де були б наявні свобода думки і сумніву.

М. Пирогов підкреслював важливість університетської освіти і вбачав її розвиток на основі використання наукових нововведень. Вчений і педагог акцентував увагу на необхідності розвитку найбільш цінних якостей людської натури - думки і слова, тобто гуманізму. Він зазначав, хто хоч би раз відчув на собі або спостерігав на інших те, що можуть зробити науки для розуму і серця в руках досвідчених і талановитих наставників, той погодився б з тим, що ніде не має міститися стільки наукової інформації для внутрішнього світу людини, як в учінні, названому гуманним [14].

На думку М. Пирогова, педагоги, які бажають виховувати в студентах

любов до науки, повинні організувати свої заняття таким чином, щоб розум їх під час лекції був у постійній роботі [24].

Студент може залишатися пасивним слухачем на лекції лише в двох випадках, коли:

а) викладач повідомляє нові наукові істини, знайдені ним і відомі тільки йому;

б) викладач володіє красномовством.

Крім цих двох випадків викладачі мали з багатьох предметів замість звичайних лекцій запроваджувати «сократівський спосіб учіння» – бесіди. До проведення таких занять студенти повинні готуватися за вказаними джерелами з тим, щоб не тільки бути готовим відповідати і уточнювати відомості, а й обговорювати наукову інформацію.

У другій половині XIX ст. істотну роль у вихованні студентів прагнення до наукової творчості відіграв професорсько-викладацький склад університетів України [19].

Професор Харківського університету О. Потєбня вважав, що немає знання, одержаного в університеті, яке рано чи пізно не принесе прямої і відчутної користі, і вказував на те, що науки здатні дати людині таке ж задоволення, яке їй дає мистецтво.

У педагогічній теорії XIX століття зроблено акцент на розвиток наукової самоосвіти студентів на противагу формалізму в університетському навчанні, яке панувало в них, а також розкрито виховне значення науково-дослідної роботи студентів, визначена роль науки у прогресі суспільства: «Ніщо не дає розуму людини тієї ні з чим незрівнянної насолоди, як заняття наукою, тобто здобуття істини, здобуття знань» [8].

Розвиток студентської науки був обумовлений змінами у політичному, соціально-економічному і культурному житті держави. У своєму дослідженні Н. Пузирьова виокремлює п'ять етапів становлення і розвитку організації науково-дослідної роботи студентів [25].

Перший етап (1804–1835 рр.) – це етап зародження в університетах

науково-дослідної роботи, визначено її роль і функції в навчальному процесі, вимоги до наукової діяльності студентів, форми і засоби стимулювання їх наукової творчості.

На початку XIX ст. завдання науково-дослідної роботи студентів полягали у формуванні у них умінь вільно висловлювати думки, оволодінні ґрунтовними знаннями з основ наук, вивченні вітчизняної історії і національних традицій тощо. Зокрема, студентів залучали до участі у колоквіумах, виконанні письмових завдань, проведення практичних занять у навчально-допоміжних закладах (наукових кабінетах, лабораторіях, бібліотеках).

Наприклад, вивчення Статуту 1804 р. Харківського університету свідчить про те, що в цьому закладі були створені сприятливі умови для розвитку університетської науки. Студент, який мав значні успіхи в якійсь науці, мав можливість продовжити навчання і скласти екзамени для одержання наукового ступеня кандидата наук. Для цього необхідно було виконати письмові завдання з наук університетського курсу, скласти усний екзамен з однієї профільної науки, а також «довільний» екзамен з «другорядних» наук [39].

Згідно цього Статуту, науково-дослідна робота студентів включала колоквіуми, виконання письмових робіт і практичні заняття. Значне місце відводилось виконанню студентами письмових наукових творів, які були стимулом для занять науково-дослідною роботою. Кращі студентські роботи відзначалися золотими і срібними медалями, стипендіями і грошовими заохоченнями.

Стимулом до написання студентських наукових робіт було не лише нагородження медалями, преміями, стипендіями, але й присудження звання дійсного студента або ступеня кандидата [4].

Зазначимо, що у першій половині XIX ст. студентські роботи (дисертації) писалися з тем, в основному, дисциплін історико-філологічного і юридичного факультетів. Це пояснювалось тим, що для науково-дослідних робіт з цих тем не потрібні були спеціальні оснащення для проведення наукових дослідів. Лише з розширенням матеріальної бази університетів студенти мали

можливість проводити дослідження з природничих наук.

В історії розвитку науки в Україні помітний слід залишили студентські наукові гуртки, початок яким було покладено у 1805 р. Харківським університетом. Ініціаторами створення літературних гуртків виступали професори університету. Гуртки мали як науковий, розважальний, так і політичний характер. Діяльність багатьох з них була короткочасною, а чисельність – нестабільною. За метою студентські гуртки були різними, за складом – неоднорідними [13].

Другий етап (1835–1845 рр.) – це етап подальшого розвитку науково-дослідної роботи студентів: розширено форми її організації, встановлено нові правила присвоєння наукових ступенів і звань, надано університетам статусу самостійного навчального закладу, створено допоміжні відділи: наукові кабінети, лабораторії, бібліотеки.

Прийняття Статуту імператорських університетів 1835 р. одночасно зі Статутом гімназій і училищ 1828 р. спонукало до докорінної реформи в системі вищої освіти України. Згідно цієї реформи, гімназії і училища були відокремлені від відомства університетів, а натомість вони одержали можливість більше часу приділяти науковим дослідженням, а не адміністративній роботі.

Основні вимоги до організації науково-дослідної роботи студентів після цієї реформи істотно не змінилися. Водночас більше уваги надавалося діяльності навчально-допоміжних закладів: наукових кабінетів, лабораторій і бібліотек.

Зміни відбулися і в присудженні звань і наукових ступенів. Студент, який закінчив курс навчання на відмінно, міг відразу одержати ступінь кандидата, а решта студентів складали необхідні екзамени.

У 1842 р. в університеті св. Володимира був запроваджений новий Статут. Нові правила передбачали проведення практичних занять з урахуванням деяких особливостей: кількості обов'язкових творів для кожного студента; кількості і способів складання тем; заходи, що враховують або

попереджають невиконання або несвоєчасне подання письмових робіт; «спосіб розгляду» і оцінювання студентських робіт; заохочувальні заходи [15].

Третій етап (1845–1863 рр.) – етап зменшення активності в розвитку студентської науки, обумовлений, насамперед, обмеженням самоуправління в університетах. Помітним цей спад наукової активності студентів став з 1848 року. Причинами його були: а) зменшення кількості компетентних викладачів; б) збільшення кількості обов'язкових предметів; в) недостатня підготовленість абітурієнтів; г) байдужість викладачів до розвитку університетської науки; д) відсутність належної навчально-матеріальної бази [14].

Ґрунтуючись на аналізі «Правил» для студентів [16], можна стверджувати, що, в цілому, навчальні заняття студентів університетів у 1863 – 1864 роках полягали у відвідуванні лекцій, читанні наукової літератури, у виконанні письмових наукових робіт з предметів університетського курсу (дисертації), участі у практичних заняттях, наукових бесідах викладачів і студентів; критичному розгляді і поясненні першоджерел; письмових наукових роботах (курсівих) з тем, запропонованих викладачем; у практичних наукових дослідженнях і дослідах, які здійснювалися під керівництвом викладача в лабораторіях, бібліотеках. Відвідування занять у лабораторіях і наукових кабінетах було платним [17].

Четвертий етап (1863–1884 рр.) характеризувався зростанням науково-дослідницької діяльності студентів, запровадженням системи стимулювання їх до наукової роботи, активізацією діяльності наукових гуртків [72].

У 70-х роках Міністерство народної освіти під тиском уряду вимушено було активізувати науково-дослідну роботу студентів в університетах і посилити контроль. Державні чиновники бачили в «серйозних» наукових заняттях студентів дійовий засіб до усунення серед молоді бажання до безчинств. Студенти упродовж перших двох років навчання повинні були обрати один із відділів для спеціальних наукових занять, які полягали в творах про важливі аспекти спеціальних наук, аналізі першоджерел; читанні і

критичному аналізі важливих творів, наукових дискусіях. Така організація практичних занять давала змогу студенту набувати навичок самостійного вивчення проблеми, оволодівати дослідницькими вміннями, чітко викладати думки, розвивати швидкість мислення.

П'ятий етап (1884 – початок ХХ ст.) в організації наукової діяльності університетів пов'язаний з університетською реформою 1884 року [21]. Коментарі щодо покращення організації науково-дослідної роботи студентів до Статуту 1884 р. Міністерство народної освіти подавало в постановах і розпорядженнях по Харківському і Київському університетах. Так, в роз'ясненнях правил про залік півріч студентам університетів (1885 р.) підкреслювалось, що відвідування студентами лекцій не повинно бути пасивним вислуховуванням. Важливо залучати студентів до діяльного засвоєння ними пропонованого викладачем матеріалу, що забезпечується використанням елементів практичних вправ в аудиторіях і в навчально-допоміжних закладах університету [10].

Згідно з Статутом 1884 р., відмінено науковий ступінь кандидата, його заміною був диплом І-го ступеня, а написання кандидатських дисертацій було замінено заліковими творами [68].

Про творчі пошуки способів активізації навчання свідчать спогади учнів професора Харківського університету О. Потебні, лекції якого часто переходили в діалоги і змушували замислюватися студентів над науковими проблемами. Студенти на лекціях цього професора ставали активними співучасниками науково-дослідного процесу [21].

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що різноманітність гуртків, товариств, різноплановість їх діяльності змусили Міністерство народної освіти розглянути питання про поліпшення наукової роботи студентів [14]. Міністерством був затверджений циркуляр, який містив вимоги, зокрема, щодо організації наукових і літературних гуртків під керівництвом професорів. У цей період розширилися тематика, склад, функції гуртків, змістом роботи яких було переважно читання й обговорення наукових рефератів. Студентські

наукові гуртки, які виникали з метою отримання більшої за обсягом навчальної інформації, ніж на лекціях і семінарських заняттях, самовираження в різних сферах науки, пізніше формування науково-дослідних умінь і навичок, відіграли важливу роль у науковій підготовці спеціалістів. Багато студентів, пройшовши школу гуртків, у подальшому ставали відомими вченими [18].

Значний внесок у розробку студентської науки зробив В. Вернадський, на думку якого вища школа є центром самостійної наукової діяльності, а також розповсюдження нових знань і прийомів наукової роботи [23].

Важливою формою науково-дослідної роботи студентів університетів України у ХІХ ст. була наукова екскурсія. І якщо у І половині ХІХ ст. наукові екскурсії проводилися за власною ініціативою студентів і окремих викладачів на власні кошти її учасників, то у ІІ половині ХІХ ст. важливість наукових студентських екскурсій усвідомлювалися все більше. Зокрема, у Харківському університеті проводились наукові екскурсії двох видів – спеціальні і загальноосвітні. До спеціальних відносилися екскурсії, які запроваджувалися на факультетські кошти з метою ознайомлення студентів з основними фактами і методами дослідження якого-небудь предмету, а до загальноосвітніх – географічні, з метою вивчення явищ природи.

Найефективнішими формами студентської науково-дослідної діяльності університетів України кінця ХІХ – початку ХХ століття були такі: наукові гуртки і товариства з навчальних дисциплін, що сприяли просвітництву студентської молоді, розвитку її творчості, критичного мислення, пошуку нових шляхів розвитку науки, культури, суспільства в цілому; форми студентського самоврядування: організація бібліотек, читалень для молоді; система підготовки наукових (творчих робіт), спрямованих на заохочення; практичні і семінарські заняття з обраної спеціальності, які готували до наукової лабораторії розробки проблемного питання, самостійна робота студента над першоджерелами, що вважалися одним із прямих шляхів до наукової праці [35].

Проаналізовані дослідження дозволили узагальнити зміст роботи

наукових гуртків та виділити основні напрями їх діяльності: проведення засідань та обговорення на них рефератів, доповідей, повідомлень; видання праць, робіт, наукових досліджень, записок та протоколів; організація і проведення наукових екскурсій та експедицій, які сприяли науково-дослідницькій діяльності університету в цілому; робота щодо розширення та збагачення матеріальної бази університету, зокрема, кабінетів, лабораторій, музеїв, бібліотек, читальних залів; стимулювання студентської наукової діяльності через конкурси робіт на здобуття нагород; поширення науково-педагогічних знань у суспільстві; налагодження зв'язків з іншими гуртками, товариствами, провідними вченими, установами тощо [19].

У 30-х роках великим успіхом у студентів користувалися студентські наукові гуртки, створені кафедрами. Основним завданням яких була самостійна науково-дослідна робота під керівництвом викладачів. Силами студентів цих гуртків поповнювалася і зміцнювалася матеріальна база кафедр і лабораторій. До складу цих груп входили найбільш активні і творчі студенти, які займалися підбором наукової літератури, матеріалів для розробки наукових досліджень, виступали з самостійними науковими доповідями.

Встановлено, що основними тенденціями та закономірностями розвитку студентської науково-дослідної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах України у цей період були: формування дослідницьких умінь майбутнього вчителя на основі вивчення загальнопедагогічних дисциплін; органічне поєднання педагогічної теорії та практики, в тому числі, збільшення її питомої ваги; посилений вплив педології в навчальних закладах різного типу, що сприяв уведенню нових курсів, спрямованих на вивчення особистості учня, методів педагогічної діагностики дітей із різними відхиленнями у розвитку; вивчення й аналіз педагогічного досвіду А. Макаренка у колонії ім. М. Горького; скасування випускних кваліфікаційних (дипломних) робіт у вищих педагогічних навчальних закладах; заідеологізованість науки [11].

Важливою функцією вищої школи 60 – 70-х років ХХ ст. було перетворення вузів у навчально-наукові комплекси, в яких би органічно

поєднувалися глибокі фундаментальні дослідження з підготовкою висококваліфікованих спеціалістів широкого профілю. З цією метою необхідно було удосконалити професійну підготовку, яка могла б забезпечити підготовку випускників на рівні новітніх досягнень науки і техніки.

Підготовка спеціалістів широкого профілю з врахуванням потреб і перспектив розвитку суспільства вимагала формування якісно нових функцій: зростання творчого характеру діяльності студентів; оволодіння методологією науки і методами пізнання нових явищ, творче оволодіння новими досягненнями науки і техніки [3].

Вирішальною умовою удосконалення такої підготовки було встановлення різних форм зв'язку вищої школи з наукою і виробництвом:

- наявність значного наукового потенціалу, науково-дослідної роботи безпосередньо у вищих навчальних закладах;

- кооперація вузів із промисловими, науковими й іншими організаціями, що передбачало основну роботу студентів старших курсів безпосередньо на підприємствах і в науково-дослідних інститутах;

- взаємодія навчального процесу вищих навчальних закладів з науково-дослідними;

- виконання вченими вищої школи комплексу наукових досліджень з господарської договірної тематики. До розв'язання цих завдань залучалися не тільки науково-викладацькі кадри, але й аспіранти і студенти, готуючи таким чином майбутніх учених, які розуміють роль науки в технічному прогресі країни і добре знають виробництво і його потреби.

У 1974 році було затверджено Положення про науково-дослідну роботу студентів вищих навчальних закладів, в якому зазначалося, що наукова творчість студентів є важливим засобом підвищення якості підготовки спеціалістів, здатних творчо застосовувати у своїй діяльності досягнення науково-технічного прогресу [19]. Цілями науково-дослідної роботи студентів визначалися: набуття студентами навичок організації і проведення самостійних наукових досліджень, вироблення творчого підходу до розв'язання наукових

проблем, оволодіння методами самостійної роботи з науковою літературою, поглиблення і розвиток знань; залучення здібних студентів до розв'язання науково-технічних проблем; виховання резерву вчених; набуття студентами навичок роботи у колективі, розвиток управлінських умінь.

Можна констатувати існування у вищих навчальних закладах країни двох напрямів науково-дослідної роботи студентів: а) науково-дослідна і навчально-дослідна робота студентів, що здійснюється у навчальному процесі; б) науково-дослідна робота студентів у позанавчальний час.

Основна мета науково-дослідної роботи студентів, яка здійснювалася в навчальному процесі, полягає у практичному закріпленні теоретичних знань, формуванні їх творчого мислення, набутті навичок проведення самостійних наукових досліджень. Запровадження у процес навчання елементів дослідження, яке проводили студенти при виконанні практичних і лабораторних робіт, написанні рефератів, при підготовці до семінарських занять, при проходженні виробничих, навчальних і експедиційних практик, перетворилися у провідний тип навчальної діяльності студентів у вищій школі країни. Науково-дослідна робота студентів у навчальному процесі, крім того, давала змогу зміщувати акцент навчання як процесу пасивного, репродуктивного засвоєння знань, на навчання як процес активного і творчого мислення студентів, набуття нових навичок і методів проведення наукової роботи і експериментальних досліджень, розвиток наукової ерудиції. Безперечно, що це значною мірою сприяло формуванню уже у стінах вищої школи спеціаліста-дослідника і забезпечувало більш масове залучення студентів до наукової роботи, яку проводив професорсько-викладацький склад вузу, сприяючи перетворенню її в обов'язковий елемент навчального процесу у вищій школі [70].

У 70-ті роки ХХ ст. у вищих навчальних закладах широкого розповсюдження набули так звані «реальні» курсові і дипломні роботи, для яких добирали актуальні теоретичні і практичні теми наукових розробок.

Участь студентів у кафедральних наукових дослідженнях стала однією з

найбільш ефективних форм наукової творчості, що здійснювалася у навчальному процесі. По суті кафедри вузів перетворилися на наукові центри, де формувався науковий світогляд студента, де він почував себе повноправним учасником наукових дискусій, оволодіваючи механізмами одержання нових знань [10].

Як засвідчуює дослідження Г. Кловак, для періоду 1939-1991 рр. характерні такі негативні тенденції та закономірності розвитку студентської науково-дослідної роботи в умовах вищих педагогічних закладів України: пріоритетність авторитарної педагогіки, висока її за політизованість, ігнорування національних особливостей; перевага репродуктивних методів навчання у формуванні дослідницьких умінь студентів. Серед позитивних тенденцій відзначено такі: зміцнення зв'язку школи з життя через ознайомлення учнів із виробництвом; широка популяризація новаторського педагогічного досвіду А.Макаренка, зокрема, його науково-педагогічної пізнавальної схеми, що ґрунтується на поєднанні дослідницької роботи з практичною виховною діяльністю; прогресивна педагогіка В.Сухомлинського, провідні ідеї якої гуманізація, природовідповідність, демократизація всієї життєдіяльності дитини, спрямованість на глибоке всебічне вивчення особистості учня та виховання творчого педагога-дослідника; розширення кола вивчення зарубіжного досвіду; зростання інтересу до реалізації міжпредметних зв'язків через написання (випускних) робіт; зародження педагогіки співробітництва; вивчення школяра не тільки як об'єкта, але і як суб'єкта виховання [11].

У 80-90-х роках характер роботи в студентських наукових гуртках змінився від пізнавального до самостійної творчої роботи. Особливо це було характерно для наукових гуртків студентів старших курсів, які проводили самостійні наукові розробки з окремих питань наукової тематики кафедр або госпдоговорних робіт. У цей період було зроблено спробу систематизувати дослідну роботу студентів, зокрема, студентів педагогічних училищ. Так, під загальною редакцією В. Бондаря і Л. Подоляк випущено методичний лист «

Дослідна робота учнів у навчальному процесі педагогічного училища», який характеризував її окремі форми. Серед них – цілеспрямовані спостереження і аналіз, виконання завдань-ситуацій, педагогічний аналіз, збирання та обробку емпіричних даних тощо [17].

Важливою формою студентської науково-дослідної роботи були студентські конструкторські бюро (СКБ), які набули широкого розповсюдження у вузах ще з кінця 40-х років ХХ ст. До цієї форми наукової роботи студентів і нині відносять технологічні, економічні, перекладацькі, соціологічні, проектні бюро й інші наукові об'єднання студентів, які функціонують не лише в технічних вузах, а й у педагогічних, сількогосподарських, а також університетах.

За роки незалежності на основі Конституції України визначено нові пріоритети розвитку освіти, сформовано нормативно-правову базу, здійснювалося реформування освітньої галузі згідно з Державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття») [34]. З метою прискорення інноваційного розвитку освіти, а також створення сприятливих умов для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості упродовж життя було розроблено Національну доктрину розвитку освіти в Україні, яка визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освіти у першій чверті ХХІ століття.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні одним із пріоритетних напрямів її розвитку названо «формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості, «підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентноспроможних на ринку праці» [19].

У тому ж році (2002) набрав чинності Закон України «Про вищу освіту», який спрямований на врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання та професійної підготовки громадян в системі вищої школи України.

Він має забезпечити умови для самореалізації особистості, реалізації потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях [17].

У X розділі «Наукова і науково-технічна діяльність у вищих навчальних закладах» цього Закону означено мету і завдання наукової і науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах, яка розглядається як невід’ємна складова освітньої діяльності і здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної і виробничої діяльності в системі вищої освіти і забезпечується, зокрема, через безпосередню участь учасників навчально-виховного процесу в науково-дослідних і дослідно-конструкторських роботах, що проводяться у вищому навчальному закладі, організацію наукових, науково-практичних, науково-методичних конференцій, семінарів, конкурсів, олімпіад, науково-дослідних, курсових, дипломних та інших робіт учасників навчально-виховного процесу.

Наукова і науково-технічна діяльність у вищій школі провадиться і фінансується відповідно до цього Закону, Законів України «Про освіту» (1996-12) та «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1977–12). Узагальнення результатів сучасного досвіду роботи вищих навчальних закладів дало підстави стверджувати про інтенсивні пошуки нових різноманітних підходів до розвитку студентської науково-дослідної роботи. Традиційною залишається система студентської науково-дослідної роботи, яка включає такі напрями:

- навчально-дослідницьку роботу (вивчення курсів психолого-педагогічних дисциплін; виконання курсових, бакалаврських, дипломних, магістерських робіт; виконання дослідницьких завдань під час навчальних практик);

- науково-дослідну роботу, що виконується у позанавчальний час (робота в наукових гуртках, проблемних групах; участь у наукових конференціях, семінарах; співробітництво у виконанні робіт з держбюджетної тематики; публікації в наукових виданнях, збірниках праць);

- організаційно-масові заходи (предметні олімпіади, огляди, конкурси наукових робіт тощо) [19].

1.2. Поняття, класифікація напрямків та завдання науково-дослідної роботи студентів

Важливу роль у формуванні творчого потенціалу майбутніх педагогів відіграє участь студентів в організованій і систематичній науково-дослідній роботі [16].

Науково-дослідна робота студентів - складова професійної підготовки, що передбачає навчання студентів методології і методики дослідження, а також систематичну участь у дослідницькій діяльності, озброєння технологіями і вміннями творчого підходу до дослідження певних наукових проблем.

Науково-дослідницька діяльність у вищій школі є важливим компонентом підготовки висококваліфікованих кадрів відповідних профілів і спрямована на виконання таких основних завдань:

- формування наукового світогляду, оволодіння студентами методологією і методами наукового дослідження; розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця;

- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у розв'язанні теоретичних і практичних завдань;

- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності, залучення їх до розв'язання наукових проблем; формування дослідницьких навичок;

- поглиблення знань у певному науковому напрямі, формування вмінь виконання курсових робіт і дипломних проектів, підготовки наукових публікацій;

- створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, підготовка й виховання у ЗВО резерву вчених-дослідників, викладачів.

Традиційно склалися дві форми НДД, які можна поділити на дві групи:

- ті, що є складовою частиною навчального процесу (підготовка наукових рефератів, виконання дослідницьких лабораторних робіт і домашніх завдань, дослідницькі завдання на період усіх видів практики, навчальні

наукові семінари, виконання курсових, дипломних та магістерських робіт);

- ті, що виконують в позалекційний час (робота студентських гуртків і проблемних груп, студентського науково-творчого товариства) [15].

Науково-дослідна робота полягає в пошуковій діяльності, що виражається насамперед у самостійному творчому дослідженні. Така діяльність спрямована на пояснення явищ і процесів, установлення їх зв'язків і відношень, теоретичне й експериментальне обґрунтування фактів, виявлення закономірностей за допомогою наукових методів пізнання. Унаслідок пошукової діяльності суб'єктивний характер «відкриттів» студентів може набувати певної об'єктивної значущості та новизни.

Взаємопов'язаними елементами науково-дослідної роботи студентів є:

- навчання студентів елементів дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;

- наукові дослідження, що здійснюють студенти під керівництвом професорів і викладачів.

Наукове дослідження – це результат самостійного розроблення певної наукової проблеми студентом. Воно обов'язково містить результати власного пошуку, власні висновки і гіпотези.

Від початку перебування у вищому навчальному закладі кожен студент має брати участь у наукових пошуках, планових дослідженнях своїх викладачів, упровадженні на практиці досягнень науки. Наукова творчість студентів стала традиційним засобом розвитку майбутніх спеціалістів [21].

Завдання науково-дослідної роботи студентів у ЗВО полягає в розвитку в них умінь пошукової, дослідницької діяльності, творчого розв'язання навчально-виховних завдань під час роботи у школі, а також у формуванні вмінь застосування методів наукових досліджень на практиці. Завдяки участі у науковій роботі студент оволодіває навичками роботи з різноманітними інформаційними джерелами, здобуває вміння організовувати наукові гуртки школярів та керувати їх діяльністю [66].

У практиці роботи ЗВО найпоширенішими є такі види студентської

науково-дослідної роботи: дослідження, пов'язані з виконанням навчальних завдань; студентські наукові гуртки, проблемні групи, об'єднання; написання курсових, дипломних, магістерських робіт, участь у всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт та всеукраїнській олімпіаді тощо.

Дослідження, пов'язані з виконанням навчальних завдань, формують у студентів досвід наукового проведення лабораторних робіт, збирання експериментального матеріалу для практичних занять. Одночасно студенти здобувають досвід вивчення та критичного аналізу наукової літератури. Суттєву роль відіграє написання рефератів, есе, доповідей, виконання творчих робіт із залученням до них зібраних студентами матеріалів. Важливе розвивальне значення має виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ) творчого характеру із суспільних, психолого-педагогічних, профільних дисциплін та навчальних завдань під час педагогічної практики. Вони сприяють формуванню навичок вивчення особистості учня, міжособистісних стосунків в учнівському колективі тощо.

Студентські наукові гуртки, проблемні групи, об'єднання сприяють оволодінню студентами науковими методами пізнання, дослідження, написання наукових доповідей, створенню повідомлення про виконану роботу, участі у різноманітних виставках, олімпіадах, конкурсах наукових студентських робіт, обговоренню наукових питань, виступам із результатами досліджень на студентських наукових конференціях.

Як активні учасники студентських наукових гуртків, проблемних груп, майбутні вчителі самостійно виконують завдання різної складності в лабораторіях, інститутах, школах, під час навчальних і наукових експериментів, педагогічної практики тощо.

Курсові, дипломні і магістерські роботи є видом науково-дослідної роботи, який потребує від студентів уміння сформулювати тему, обрати методику дослідження, організувати і провести його, здійснити якісний і кількісний аналіз отриманих результатів, аргументувати свої висновки, оформити результати дослідження.

Написання курсової, дипломної чи магістерської роботи здійснюється в кілька етапів [26]:

1. Вибір теми. Тематику курсових і дипломних робіт, як правило, розробляє кафедра. Кожен студент може обрати будь-яку тему дослідження у переліку або запропонувати свою, яку затверджує кафедра.

2. Вхідження в тему. Студент займається пошуком джерел за темою дослідження, складає список літератури.

3. Складання плану роботи. Визначивши коло питань і послідовність їх висвітлення в дослідженні, студент обирає методи дослідження, проведення експерименту; формулює мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, гіпотезу, планує етапи роботи.

4. Аналіз результатів теоретичного й експериментального дослідження, формулювання висновків і рекомендацій.

Завершена робота має бути надрукована, оправлена у тверду палітурку. Подають її на кафедру ще й в електронному варіанті.

У курсовій та дипломній роботах значну роль відіграє проведення експерименту. Педагогічний експеримент має бути ретельно підготовлений, продуманий і спланований.

Курсова (дипломна) робота містить вступ, основні розділи, у яких розкривається тема, висновки.

У вступі студент висвітлює: актуальність теми, історію її вивчення та рівень дослідження в сучасній науці, об'єкт і предмет дослідження, його мету і завдання, методи дослідження, його наукову новизну та практичне значення.

У розділах наукової роботи студент розкриває дослідження обраної теми, всебічно аналізує погляди вчених, які працюють над цією проблематикою, викладає й аргументує власний погляд на об'єкт вивчення, описує методику дослідження, аналізує одержані результати. В останніх абзацах кожного розділу він підсумовує нагромаджені спостереження, тобто робить висновки за змістом розділу [54].

У загальних висновках студент підбиває остаточні підсумки наукового

дослідження, узагальнює і висвітлює здобуті результати, можливі шляхи їх практичного втілення.

Магістерська робота є підсумком самостійної дослідницької діяльності студента магістратури. Особливість її полягає у чітко вираженому індивідуальному характері. Магістерська робота – кваліфікаційний науково-практичний доробок, що містить математично обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, наукові положення і свідчить про спроможність студента самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знання.

Результати досліджень мають бути апробованими у вигляді публікацій у періодичних виданнях та наукових збірниках, доповідях на наукових або науково-практичних конференціях тощо.

Організаційна структура НДД у більшості сучасних ЗВО побудована таким чином: проректор з наукової роботи – рада НДД закладу – рада студентського науково-творчого товариства факультету (кафедри). Для підготовки до науково-виробничої та інноваційної підприємницької діяльності в деяких ЗВО України створюють нові структурні форми: навчальні бізнес-центри, консалтинг-центри, інноваційні, науково-тематичні бізнесцентри [23].

Підготовка підприємців у цих структурах здійснюється за спеціальними курсами. Консалтинг-центри призначені для надання послуг – консультацій із правових, економічних і фінансових питань.

Форми й методи діяльності інноваційних бізнес-центрів мають розширювати можливості навчального процесу, межі наукової та інноваційної діяльності студентів.

Тематику курсових і дипломних робіт розробляє кафедра, однак можливий і самостійний вибір студентом, якщо певною актуальною проблемою студент зацікавився. На кафедрі мають бути розроблені єдині загальні вимоги до оформлення курсової й дипломної робіт. Тему та керівника дипломної роботи затверджує рада факультету. Дипломна робота більша за обсягом і містить більше розділів, ніж курсова.

Набуття досвіду науково-дослідної роботи з профілювальних і особливо з

психолого-педагогічних дисциплін може започаткувати серйозні наукові пошуки і стати справою життя педагога.

Новий зміст освіти, освоєння нових навчальних програм та створення авторських, викладання нетрадиційних дисциплін, запровадження оригінальних методик викладання – все це поставило вчителя на шлях творчого пошуку і дослідної роботи. Науково-пошукова діяльність педагогів, як свідчить практика, спрямована головним чином на розробку структури шкільного компоненту навчального плану, визначення змісту навчальних предметів для профільних класів, курсів за вибором, методичне і дидактичне забезпечення навчального процесу та ін.

Деякі дослідники не без підстав знаходять у праці вчителя елементи дослідної роботи. Так, В. Загвязинський зазначає, що вчитель, виконуючи свою основну функцію – навчання і виховання учнів, змушений у певних ситуаціях тією чи іншою мірою бути методистом і вченим, і що дослідницький елемент був, є і буде ще більшою мірою важливішим елементом практичної педагогічної діяльності [14]. Процес наукового пізнання, на його думку, може здійснюватися лише фахівцями, спеціально підготовленими до нього, з використанням відповідних засобів наукового дослідження.

У цьому плані є підстави повністю погодитися з думкою В. Сластьоніна про те, що науковий потенціал у системі професійної підготовки вчителя має бути настільки високим, «щоб випускники вузів не тільки були знайомі з сучасною наукою і розбирались в ній, але й отримали початковий досвід пошукової роботи, вміння застосовувати методи у вирішенні практичних завдань, були готові до створення нових наукових цінностей» [37].

Ідея про необхідність підготовки до проведення наукових досліджень педагогічних кадрів була сформульована ще С. Шацьким, який стверджував, що вчитель повинен бути організатором, спостерігачем і дослідником життя дитячого колективу [19].

Підкреслюючи великі можливості педагогічної творчості, В. Сухомлинський вважав, що першою сходинкою педагогічної майстерності є

дослідницька робота. «Якщо ви хочете, щоб педагогічна праця давала вчителю радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворювалось у сумну одноманітну повинність, – зазначав він, – ведіть кожного вчителя на щасливу доріжку дослідження. Стає майстром педагогічної праці скоріш за все той, хто відчує в собі дослідника» [15].

I. Лернер виокремлює у творчості вчителя три найважливіших напрями: дослідницька робота в галузі педагогіки чи викладацької дисципліни; конструкторська діяльність у сфері прийомів, методів і засобів навчання; творчість під час організації і здійснення процесу навчання й виховання дітей. Особливу увагу він звертає на необхідність «установки вчителя на постійне ведення дослідницької роботи», зазначаючи, що дослідження навіть вузьких тем позитивно впливає на загальний рівень його підготовки, а також педагогічної майстерності [15].

Дослідницька творчість розвивається на основі комплексу інтелектуальних умінь. М. Алексєєва і В. Яшина виділяють дві групи таких вмінь:

- інтелектуально-логічні – вміння аналізувати, порівнювати явища, виділяти необхідні і достатні ознаки. Їх наявність у педагога передбачає його здатність виділяти головне і другорядне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, визначати основні фактори й умови розвитку. До цих умінь також відносять вміння висловлювати думки, всебічно й об'єктивно описувати педагогічні явища, процеси, аргументувати свою позицію, своє рішення, обґрунтовувати й переконливо відстоювати свою точку зору;

- інтелектуально-евристичні – вміння висувати ідеї, прогнозувати розв'язання творчих завдань, знаходити оригінальні підходи й методи їх вирішення, застосовувати знання і вміння в нових ситуаціях, критично мислити, об'єктивно оцінювати процес і результати власної діяльності, а також діяльності інших, аналізувати свій досвід і досвід своїх колег [21].

У системі професійної підготовки майбутнього вчителя дослідницька творчість містить значний потенціал творчого саморозвитку. Як свідчать

дослідження В. Андрєєва, культура творчого саморозвитку вчителя – це досить складне, багаторівневе й системне утворення. Творчий саморозвиток є інтегративною характеристикою процесів, системоутворюючими компонентами яких виступають процеси самопізнання, творчого самовизначення, самоуправління, самовдосконалення і творчої самореалізації особистості в її професійно-педагогічній діяльності [11].

Формування творчого ініціативного вчителя-дослідника починається уже в перші роки навчання у вищому навчальному закладі, де мають бути закладені основи успішної педагогічної діяльності шляхом встановлення більш тісного зв'язку між теорією і практикою, а також оволодіння студентами педагогічними вміннями вивчення й узагальнення досвіду в процесі їх загальнопедагогічної підготовки. Проте, становлення професійної майстерності, формування в майбутнього вчителя нового типу здібностей до дослідницької діяльності вимагає принципово нового підходу в залученні студентів вищих навчальних закладів до наукової роботи.

Особливості формування творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки науково обґрунтувала Н. Кічук у своєму дисертаційному дослідженні, де вона на основі аналізу й узагальнення теоретичних і експериментальних даних зробила висновок, що найперспективнішою концепцією оновлення вищої педагогічної освіти може бути її переорієнтація від масово-репродуктивного підходу в підготовці педагогічних кадрів до індивідуально-творчого [1]. На думку дослідниці, творчість, як і будь-яка інша риса, що виражає соціальну сутність людини, формується і виховується. Найважливіші компоненти творчої особистості вчителя можуть бути сформовані вже в студентів педагогічного інституту, і визначальним у цьому є вузівський навчально-виховний процес. Він має бути систематичним і цілеспрямованим, тобто забезпечувати педагогічний вплив на інтелектуальну активність майбутнього вчителя шляхом розвитку науково-педагогічного стилю мислення і творчої уяви. Саме така діяльність сприятиме нарощуванню особистісно-творчого потенціалу вчителя, якого готують не лише

до функціональної творчої праці, а і як творчу особистість, тобто особистість зі значним творчим потенціалом, яка зможе його реалізувати в практичній майбутній діяльності. Саме за таких умов школа матиме спеціаліста з більш високим рівнем професійної підготовки [6].

У своєму дослідженні Л. Мільто визначила сутнісні ознаки творчої індивідуальності вчителя, а саме: сформованість «педагогічного Я»; сформованість педагогічної «Я-концепції»; активне ставлення до педагогічної діяльності [17].

Особистісно зорієнтовані методи формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя допомагають студентам краще зрозуміти себе як індивідуальність, створити позитивну «Я-концепцію», формують педагогічну спрямованість особистості, активізують творчу діяльність.

Проблема потенційних можливостей та їх реалізації в діяльності розкривається в працях Г. Артем'євої, М. Муканова, Я. Пономарьова, Д. Узнадзе та ін. [2]. На їх думку, творчий потенціал виражає собою передумову, можливість прояву творчих властивостей і характеристик особистості. Ті, в свою чергу, спричиняють якісну переробку творчих потенцій, збагачуючи їх психічними новоутвореннями, досвідом творчої діяльності, творчими навичками. Момент реалізації творчого потенціалу, включення особистості в творчу діяльність пов'язаний з механізмом зовнішньої активності суб'єкта, його творчою активністю. Творчу активність, стан особистості, в якому реалізуються її творча потенція та здібності, пов'язуємо з такою властивістю суб'єкта творчої діяльності, як креативність. Деякі дослідники (Є. Телегіна) визначають креативність як особливість інтелекту, рівень і властивість мислення. Інші науковці розглядають її як споживчо-перетворювальне ставлення індивіда до дійсності, що реалізується за активної взаємодії з об'єктами навколишнього світу.

О. Приходько визначає креативність як сукупність творчих сил і можливостей індивіда, що характеризується певним рівнем і характером розвитку творчих якостей особистості, її пізнавальних процесів, мислення,

здібностей, знань, умінь і навичок [7].

Креативність як багатостороннє явище інтегративного характеру не тільки визначає об'єктивні перспективи творчого розвитку, а й забезпечує функціонування актуальної зони творчої діяльності людини. Вона може проявлятися в різних ступенях. Ця відмінність зумовлена як відмінністю засобів реалізації, так і джерелом походження, рівнем усвідомлення та її стійкістю. Креативність є фактором будь-якої діяльності, що демонструє той стиль виконання, який можна назвати творчим.

У дослідженні О. Приходько виділено фактори, які впливають на формування в майбутніх учителів творчості. Це, зокрема, такі: біогенетичні (робота мозку); психологічні (творчий клімат, механізм мислення, інтелект, емоційна побудова особистості, індивідуальність і спрямованість натхнення, особистість в цілому); зацікавленість навколишніх у творчому розвитку дітей (умови домашнього виховання, атмосфера спонукань), мистецтво керівництва в системі навчання; мотивація студента для досягнення успіху; навчально-ігрова діяльність [8].

На думку Н. Посталюк, процес розвитку творчого стилю діяльності студентів буде результативним, якщо в навчанні реалізується дидактична система, до якої входять:

- проблематизація змісту освіти, що здійснюється в навчальному процесі за певних умов;
- використання діалогу як основної форми суб'єкт-суб'єктної взаємодії у різних організаційних способах його впливу;
- впровадження особистісно орієнтованих методів навчання, які реалізують високу рефлексивну активність учасників педагогічного процесу [24].

Автор дослідження вважає, що найважливішим педагогічним фактором навчального процесу є проблематизація змісту освіти – процес конструювання цілісної системи навчально-пізнавальних завдань. Для цього треба створити в навчальному процесі такі дидактичні умови:

- формування системи навчально-пізнавальних завдань у всіх формах навчання: на лекціях, семінарських і лабораторних заняттях, у самостійній позааудиторній роботі, в процесі курсового і дипломного проектування;

- здійснення пропедевтичного етапу в застосуванні системи, основною метою якої є розв'язання навчальних пізнавальних завдань, формування орієнтуючої основи для розв'язання завдань;

- додержання ускладненої послідовності завдань як загального спрямування навчання [2].

Іншим важливим фактором розвитку творчого стилю діяльності майбутніх фахівців визнано рефлексивну позицію викладачів і студентів у навчальному процесі, спільний аналіз процесу й результатів діяльності. На думку Н. Посталюк, саме діалогічна форма організації роботи дає змогу викладачеві оперативно керувати структурою взаємодії, залучати до неї всіх студентів. Показниками рефлексивної позиції є критичність мислення, прагнення до доказовості та обґрунтованості своєї позиції, готовність вести дискусію, здатність і прагнення ставити питання, готовність до адекватної самооцінки.

Отже, підготовка сучасного фахівця неможлива без розвитку творчих здібностей студентів, залучення їх до науково-дослідної роботи, оволодіння ними навичками наукової і практичної діяльності, без їх уміння самостійно розв'язувати поставлені завдання, без виховання у них прагнення до постійної і систематичної самоосвіти.

1.3. Основні напрями активізації студентської науково-дослідної роботи

Сучасна вища освіта повинна забезпечувати конкурентоспроможність та мобільність фахівців, здатних до ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні європейських і світових стандартів. Інноваційні освітні технології

скеровують вектор навчальної діяльності на підготовку творчих, креативних, мислячих по-новому спеціалістів, а це можливо за умови формування у студента вміння самостійно аналізувати, репродукувати отримані знання для вирішення професійних і життєвих проблем. Тому в організації навчального процесу відводиться пріоритетна роль науково-дослідницькій роботі студента. Науково-дослідницька діяльність студентів є одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки і виховання спеціалістів з вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науково-технічного прогресу [29].

Якщо узагальнити останні публікації, можна виділити в комплексі наступні основні завдання науково-дослідницької діяльності студентів у ЗВО:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження;
- надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;
- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
- розвиток ініціативи, здатності застосувати теоретичні знання;
- залучення найздібніших студентів до вирішення наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;
- потреба постійного оновлення і вдосконалення своїх знань; розширення теоретичного світогляду та наукової ерудиції майбутнього фахівця;
- створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у стінах вищого навчального закладу резерву вчених, дослідників, викладачів.

В дослідженні наголошується важливість розвитку дослідницьких умінь у студента в процесі загального розвитку конкурентоспроможності всієї країни.

Науково-дослідницька діяльність студентів включає в себе два

взаємопов'язані напрями:

- навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;

- наукові дослідження, що здійснюються студенти під керівництвом професорів і викладачів за загальнокафедральною, загально-факультетською чи вузівською науковою проблемою [33].

Поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі навчання і виконання ними наукової роботи забезпечує вирішення таких основних завдань:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією та методами наукового дослідження;

- надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму;

- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;

- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідної роботи;

- розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі;

- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця;

- створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у вузі резерву вчених, дослідників, викладачів.

Система науково-дослідної роботи у ЗВО розглядається як певна кількість суб'єктів (студент, викладач, гурток, семінар, ради НДРС різних рівнів), які взаємозалежні й взаємозумовлені. Організовує НДРС випускаюча профелююча кафедра. Структуру роботи студента зумовлює її послідовність набуття знань від кафедри до кафедри, від курсу до курсу. Від чого залежить складність і глибина дослідного процесу (від набуття теоретичних знань до використання практичних результатів з експериментів, дослідних зразків і т.п.).

Науково-дослідницька діяльність студентів вищого навчального закладу здійснюється за основними напрямками [17]:

- науково-дослідна робота, що є складовою навчального процесу і обов'язкова для всіх студентів (написання рефератів, підготовка до семінарських занять, підготовка і захист курсових, дипломних робіт, виконання завдань дослідницького характеру в період виробничої практики на замовлення підприємств тощо);

- науково-дослідницька робота студентів поза навчальним процесом. Нею передбачається: участь у наукових гуртках, виконанні госпрозрахункових наукових робіт у межах творчої співпраці кафедр, факультетів;

- участь у круглих столах, конкурсах, олімпіадах, конференціях з написанням тез наукових доповідей, публікацій тощо.

Студентські круглі столи, олімпіади, конференції є складовою науково-дослідної роботи університету загалом та профілюючих кафедр зокрема. Цей вид роботи спрямований на підготовку з числа здібної до наукової діяльності молоді нової творчої генерації майбутніх спеціалістів, розвиток їх творчих гуманістичних потреб, мотиваційної сфери, творчих рис характеру, а саме: цілеспрямованості, ініціативності, допитливості, критичності розуму, самостійності, винахідливості, оригінальності мислення.

Студентські олімпіади та конференції розвивають спеціальні здібності, формують мотивацію, стимулювали творчість. Метою студентських олімпіад, університетських конференцій є виявлення, відбір та підтримка обдарованої молоді, розвиток та реалізація професійних здібностей студентів вищих педагогічних закладів освіти, стимулювання творчої діяльності молодого дослідника, підвищення якості професійної підготовки, активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів, вдосконалення навчально-виховного процесу під час вивчення дисциплін [45].

На сучасному етапі освіти можна виділити такі види науково-дослідної роботи студента:

- аналіз наукової літератури;

- систематизація матеріалів опрацьованих літературних джерел;
- підготовка наукових повідомлень, звітів, рефератів, доповідей, тез, статей;
- курсові, дипломні, магістерські роботи;
- дослідні комп'ютерні програми;
- конструкторські розробки приладів, пристроїв [41].

Такий вид НДРС як курсова, дипломна або магістерська робота синтезує в собі теоретичну і практичну підготовку студента за відповідною спеціальністю і є формою контролю набутих студентом у процесі навчання знань, умінь і навичок, які необхідні для виконання професійних обов'язків, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою.

Основне завдання такої роботи - продемонструвати рівень наукової кваліфікації автора, вміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання. Вона, з одного боку, має узагальнюючий характер, оскільки є своєрідним підсумком теоретичної підготовки, а з іншого - це самостійне оригінальне наукове дослідження студента, що має практичну цінність для підприємств, організацій, установ.

Успішне виконання подібних робіт навчає студента узагальнювати й аналізувати наукові джерела і фактичні (статистичні й адміністративні) дані; працювати з нормативно-правовими актами; використовувати на практиці набуті теоретичні знання, широко використовувати інновації у процесі своєї професійної діяльності.

Повнота залучення студента до дослідницької діяльності напряму залежить від керівника НДРС на кафедрі та зацікавленості студента. Саме тому важливим є дослідження мотивацій роботи в індивідуальному підході до кожного студента.

Виділяють навчальні, пізнавальні, професійні та групу мішаних мотивів. Прикладом мотивів, що належать до останньої групи є прагнення стати лідером підгрупи, досягнення поваги викладача чи однокурсників. Мотивом виступають стимули, інтереси, потреби, переконання, ідеали, соціальні установки. Мотиви

визначають жагу до глибоких і міцних знань, спонукають до самостійної роботи.

Ефективним є вплив на емоції та почуття студентів або розкриття життєвого значення поставленої проблеми. Добре публічно підкреслити навіть малі успіхи, дати можливість студенту відчувати себе переможцем [41].

Але навіть професійно здійснена педагогом мотивація не приведе до бажаного результату за відсутності в студентів уміння самостійно працювати. Уміння працювати самостійно є стимулом для такої діяльності. Стимулювання сприяє активізації самостійного навчання і має різні форми.

Можна виокремити фактори, що сприяють формуванню дослідницької діяльності студентів [6]:

- особистісно орієнтований підхід до навчання;
- орієнтація на продуктивне досягнення результату;
- проблемне навчання як інструмент розвитку досвіду творчої діяльності;
- оптимальне поєднання логічних та евристичних методів вирішення завдань;
- креативна організація навчального процесу, максимальне насичення його творчими ситуаціями;
- створення ситуації спільної пошукової діяльності; деталізація навчального процесу;
- створення психологічної атмосфери, оптимальних умов для творчої діяльності.

Формування дослідницьких умінь студентів ЗВО забезпечить дотримання певних принципів організації навчального процесу:

- педагогічне керівництво в створенні мотивів і стимулів до навчання; прищеплювання інтересу до досліджуваного об'єкта;
- озброєння студентів необхідними прийомами пізнавально-пошукової діяльності;
- систематичне здійснення принципу індивідуалізації в навчанні;
- застосування технічних і наочних засобів навчання;

- впровадження в практику роботи й систематичне використання комп'ютерних технологій;
- розробка творчих завдань, що вимагають нестандартних рішень і самостійного пошуку джерел інформації;
- поєднання дидактично й методично обґрунтованих методів, що сприяють розвитку пізнавальної діяльності й творчих здібностей студентів.

Залучити студентів до наукової роботи можна лише за умов створення у вищому навчальному закладі відповідного освітнього середовища, в якому важливе місце належить активній пізнавальній діяльності.

Умовами, що сприяють активізації пошуково-дослідницької діяльності студентів, є [16]:

- доброзичлива атмосфера в колективі;
- поєднання індивідуальних і колективних форм навчання;
- структурування навчального матеріалу за принципом наростання пізнавальних труднощів навчальної роботи;
- озброєння студентів раціональними прийомами пізнавальної діяльності;
- формування внутрішніх стимулів до навчання, самоосвіти тощо.

Гальмують активну пізнавальну діяльність студентів такі фактори: запитання викладачів, відповідь на які носить репродуктивний характер; домінування при вивченні нового матеріалу засвоєння студентами готових знань тощо.

Основою ефективної пізнавальної діяльності, як важливого компоненту науково-дослідної роботи є інформаційна насиченість та інформаційний комфорт – умови для інтелектуальних комунікацій, самовираження особистості, можливість широкого та вільного доступу до необхідної інформації. В свою чергу, інформаційний комфорт виступає головною умовою прояву ініціативи та високого рівня їх віддачі. Цей комфорт забезпечується арсеналом добре організованих джерел інформації: бібліотека, інформаційна комп'ютерна база, радіо та телебачення, консультації спеціалістів, спеціальні

додаткові курси за виявленими потребами тощо.

Найбільш мотивуючим фактором зацікавлення студентів науково-дослідною діяльністю є підготовка до майбутньої професійної діяльності і підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку праці, але це більш зрозуміло студентам випускних курсів [10].

З усього вищенаведеного можна виділити наступні фактори мотивації участі студента в науково-дослідній діяльності:

Корисність виконуваної роботи в майбутньому. Усі види робіт (доповідь, реферат, курсова робота, дипломний проект, стаття, магістерська робота) взаємопов'язані, передують одна одній, сприяють накопиченню знань у певній галузі.

Участь в олімпіадах, конкурсах творчих робіт, що стимулює змагальність, покращує рейтинг студента.

Участь у круглих столах, факультетських дискусійних клубах, конференціях спрощує доступ та обмін інформацією, підвищує значимість і актуальність виконуваного дослідження.

Вагомою формою стимулювання є облік результатів НДРС при визначенні їх загального рейтингу.

Участь у роботі з викладачем. Керівник наукової роботи студента є прикладом професіоналізму та творчої особистості і особиста наукова діяльність викладача буде найбільшим стимулом для молодого студента.

Індивідуалізація завдань в залежності від особистої підготовленості студента.

Керівник повинен звернути увагу не тільки на професійну успішність (рейтинг, оцінки), а й на психологічну готовність до дослідницької діяльності:

- здатність до бачення протиріч, наукових і пізнавальних проблем;
- здатність до моделювання практичних ситуацій;
- здатність до інтеграції й систематизації наукових знань, методів;
- орієнтацію на постійне професійне зростання.
- Роль викладача підвищується через формування науково-дослідницької

культури студента. Керівник повинен підтримати студента у формуванні і використанні наступних навичок [39]:

- на рівні постановки дослідження - зуміти зформувані завдання, побачити проблемну ситуацію, усвідомити глибину проблеми;

- на рівні процесу дослідження - зуміти вирішити проблемні завдання, генерувати ідеї, критично аналізувати різні варіанти рішень, вибір найефективнішого, раціонального результату.

При цьому потрібно враховувати такі характеристики творчої особистості, як властивості мислення: оригінальність, асоціативність, панорамність, розвиток видів пам'яті, інтуїція, фантазія, спостережливність та ін.

Особливе місце в мотивації студента у науково-дослідній роботі займають певні привілеї [12]:

- право на участь у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт; звільнення від виконання модульних контрольних робіт з відповідної дисципліни з автоматичним виставлянням за неї максимальної кількості балів;

- безкоштовна публікація статті, що підготовлена за матеріалами конкурсної роботи в університетському збірнику.

Також переможцям конкурсів, олімпіад, конференцій можуть надаватися переваги при зарахуванні на навчання за освітньо-професійними програмами підготовки спеціаліста й магістра, вступі до аспірантури університету та ін.

Існують й інші форми стимулювання студентів:

- подання кращих студентських робіт на всеукраїнські конкурси, виставки;

- висунення на конкурсній основі найбільш обдарованих студентів на отримання державних стипендій, а також стипендій різних фондів, організацій;

- відрядження студентів для участі в наукових конференціях тощо, допомога у працевлаштуванні.

Серед методів навчання, що застосовуються у вищій школі, є такі, що спрямовані на засвоєння знань в умовах репродуктивної діяльності, і такі, що викликають продуктивну й активізують навчально-пізнавальну діяльність [23].

Їх поділяють на методи викладання й методи учіння.

У навчальному процесі сучасної вищої педагогічної школи використовуються методи активного викладання і учіння. Серед них виділимо проблемну лекцію, яка, як різновид лекцій, виступає одночасно і теоретичною формою навчання, і професійної підготовки. Серед практичних форм навчання, які є водночас і методами активного навчання, виділимо практикуми. Окрім того, використовують дискусію, аналіз педагогічних ситуацій, розв'язування задач, ділові та рольові ігри, тренінги як методи навчання. Завдяки проблемному підходу до організації навчання у вищій школі студенти мають можливість навчитися синтезувати набуті знання, виробляти уміння вирішувати практичні та практично-професійні завдання, що сприятиме ефективності підготовки майбутніх учителів [27].

Здійснений нами аналіз зазначених вище положень дозволив визначити таку систему методів як базову основу підготовки майбутнього вчителя до науково-дослідної роботи:

1) на першому етапі навчання (I курс) – проблемно-пошукові методи, спрямовані на вирішення навчально-пізнавальних завдань у ході вивчення загальноосвітніх дисциплін;

2) на другому етапі (II-III курс) – проблемно-пошукові методи і дидактичні ігри, спрямовані на вирішення навчально-педагогічних задач і ситуацій під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін; окремих методик;

3) на третьому етапі (IV-V курс) – методи самостійної роботи, які дозволяють студентам у процесі вивчення спецкурсу, збирати та систематизувати фактичний матеріал, спрямований на застосування нових методів, форм і засобів організації навчального процесу, а також дидактичні ігри, дослідницькі завдання, у ході яких студенти – майбутні вчителі отримують можливість з позицій інноваційної діяльності моделювати основні аспекти майбутньої навчально-виховної практики [18].

Найважливішою формою навчання студентів є лекція. Навчальна лекція –

це традиційна форма навчання у вищих навчальних закладах. Лекція – найбільш економічний спосіб подання й засвоєння навчальної інформації, головна інформаційна магістраль у навчальному процесі вищої школи, що сприяє опануванню системи знань із обраного фаху, формує широкий кругозір і загальну культуру, школа наукового мислення. Крім того, лекція – основа для подальшої самостійної роботи, спрямовує студента на вивчення найважливіших наукових проблем, проблем майбутнього фаху, які ще не знайшли достатнього висвітлення в науковій літературі, підручниках [25].

За своєю дидактичною сутністю вона виступає і як організаційна форма навчання, і як метод навчання. Як метод навчання лекція забезпечує вироблення наукового підходу до предмета, розкриття ідей, законів, принципів певного наукового явища у його розвиткові.

Одним із завдань дослідницької підготовки майбутніх учителів є формування у них практичних умінь здійснення науково-дослідної роботи та розвиток якостей дослідника. Такі можливості дають нам не лише імітаційні методи, педагогічна практика, але й семінари. Як один із видів практичного заняття, семінар сприяє розвиткові пізнавальної активності і самостійності студентів, виробленню у них умінь аргументовано висловлювати свої думки та глибокому засвоєнню фундаментальних знань, формуванню переконань, науково-практичних здібностей [39].

Головне завдання семінару – виробити у студентів уміння виконувати різні практичні роботи, завдання. Як один з різновидів практичного заняття, семінар призначається для поглиблення вивчення тієї чи іншої дисципліни і оволодіння її методологією. Форма семінарських занять відзначається гнучкістю, дозволяє проводити їх з урахуванням специфічних особливостей дисципліни, характеру наукової інформації, ступеня підготовленості студентів тощо.

У процесі семінарських занять студенти оволодівають науковим апаратом, набувають навичок оформлення наукових робіт і оволодівають педагогічною навчальною культурою – усним і письмовим викладом

навчального матеріалу, а також умінням захисту сформованих наукових положень і висновків [18].

У вищій школі проводяться семінарські заняття трьох видів: просемінар, власне семінар і спецсемінар. На просемінарах студентів готують до семінару. Їх ознайомлюють зі специфікою самостійної роботи, особливостями опрацювання літературних джерел, обговорюють підготовлені ними реферати. Такі заняття доцільно проводити на I курсі.

Складніші завдання ставляться у ході семінарських занять, проведених зі студентами II-III курсів, і на спецсемінарах студентів IV курсу. В сучасній вищій школі поширені три види семінарських занять:

- семінар, метою якого є поглиблене вивчення знань з лекційного курсу;
- семінар, що ставить за мету ґрунтовне опрацювання окремих, найважливіших тем курсу або однієї навчальної теми;
- семінар, на якому широко застосовується дослідницький метод навчання.

Завданням спецсемінарів є поглиблене вивчення певної вузької галузі знань фахового характеру на старших курсах [7].

Ефективність навчання підвищується в результаті створення умов, коли студент має можливість висловити свої погляди і переконання, зіставити їх з позицією опонента. Внаслідок суперечки, дискусії розв'язують певне проблемне питання навчального характеру.

Використання дискусії в навчальному процесі стимулює пізнавальний інтерес, допомагає комплексно розглядати складні навчальні проблеми.

Виділення конкретних дискусійних питань, що відображають зміст проблемних тем, сприяють активізації логічного мислення, пробуджують інтерес до наукового дослідження, а відтак і до навчальної дисципліни.

У процесі вирішення виділених проблем у ході дискусії виникають протиріччя і невідповідності, які викладач повинен допомогти подолати студентам. Основні з них:

- протиріччя між набутим студентами досвідом і неможливістю

вирішити проблему на цій основі;

- протиріччя між теоретичними знаннями та практичними вміннями студентів.

Вирішення цих проблем залежить не тільки від загального рівня підготовки викладача, його ерудиції, а й пізнавальної діяльності студентів, їх психологічної готовності розв'язувати ті або інші дискусійні питання.

Однією з активних форм підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності є аналіз педагогічних (педагогічно-дослідних) ситуацій, який дає змогу творчо застосовувати набуті під час лекційних занять і педагогічної практики знання. Такий метод може використовуватись по-різному:

- індивідуально – виконання завдання кожним студентом із наступним їх обговоренням у групі під час практичних занять;
- у парах – двоє студентів аналізують задану ситуацію спільно, після цього пропонують і презентують один із варіантів її вирішення;
- у групах – група студентів (4-5 осіб) вирішують ситуацію і взаємо рецензують одна одну [29].

Цінність аналізу педагогічних ситуацій полягає у поєднанні простоти організації заняття із ефективністю результатів: у процесі розв'язання конкретної навчальної ситуації студенти спираються на здобуті теоретичні знання та набутий під час педагогічної практики досвід [4].

Практика впровадження педагогічних ситуацій у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, окремих методик дав змогу виробити і запропонувати студентам алгоритми прийняття спільного рішення:

- сприймання ситуації, її осмислення кожним студентом;
- виділення основних елементів ситуації;
- порівняння кожного елемента з відповідними еталонами;
- оцінювання взаємозв'язку елементів і оцінка їх сукупності;
- визначення власних дій у вирішенні запропонованої ситуації [19].

Викладачі та методисти традиційно проводили консультації із різних питань навчально-виховної роботи. Це давало студентам необхідну допомогу,

оскільки такі консультації включали, як правило, конструктивний аналіз майбутньої діяльності, а також аналіз уже зробленого.

Таким чином, зміст отриманої студентами інформації мав методичний характер, вказував конкретний шлях розв'язання певної проблеми педагогічного характеру [3].

Особливої уваги надавали оволодінню практикантами вміннями і навичками коригувати свої плани і діяльність у зв'язку з обставинами, які складаються на уроці, відповідно до особливостей конкретно взятого класу.

Самоаналіз та аналіз проведених уроків сприяли становленню професійної самосвідомості майбутніх учителів, усвідомленому підходу до планування та здійснення студентами своєї подальшої роботи.

Особливе місце у системі єдиного режиму наукової роботи повинні зайняти курсові роботи. У зв'язку з тим, що вони носять ще реферативний, описовий характер, доцільно підняти їх якість. При цьому планування їх повинно забезпечити умови для проведення довготривалих досліджень (наскрізна тематика з 2-го по 4-й курс) з наступним виходом на курсову роботу. Крім того, інтенсифікації наукового процесу є необхідним включення у курсову роботу елементів експерименту. Для цього бажано його планувати як складову частину педагогічної практики в школі. Необхідність розвитку конструктивного, творчого мислення студентів, опанування наукового пошуку вимагає створення спеціальних умов для обговорення, виконання різних етапів курсової роботи, прищеплення навичок полемізувати, правильно оформляти результати здійсненого дослідження. З цією метою доцільно залучити студентів першого курсу до активної участі у круглих столах, наукових дискусіях, періодично проводити наукові семінари [16]. Написання курсових робіт є результатом тривалої систематичної роботи студентів, що ґрунтується на їх самостійності, динаміці засвоєння науково-дослідницьких процедур.

На кожному етапі студенти одержують консультації наукового керівника, які проводяться як мінімум двічі на місяць.

З метою стимулювання процесу виконання курсових робіт і визначення

стану справ у цій сфері діяльності, предметно-циклова комісія проводить зріз роботи над курсовою роботою з певної форми, яку пропонувалось заповнити студентам і науковим керівникам незалежно один від одного. Аналіз даних такого зрізу дає змогу своєчасно відшукати проблеми, пов'язані з виконанням курсових робіт, допомагає побачити загальну картину і намітити заходи щодо надання допомоги студентам і керівникам у випадку їх відставання від термінів кожного етапу [9].

На початковому етапі формування навчально-дослідницьких умінь доцільно об'єднувати першокурсників, другокурсників з різним рівнем предметних знань у гетерогенні групи. При цьому до роботи залучаються й «слабкі» студенти, в яких також формуються певні вміння самостійно здобувати знання. На наступному етапі групи слід формувати залежно від ставлення студентів до навчального предмета, темпу їхньої роботи, здібностей, інформованості, а також з урахуванням особистісних взаємин учнів. Членам групи надається можливість перейти з однієї групи до іншої.

На етапі вдосконалення навчально-дослідницьких умінь робота організовується на факультативних заняттях та в наукових товариствах студентів. Психологи стверджують, що знання можуть набуватися час від часу, а процес формування умінь повинен мати безперервний характер. Саме обов'язковою умовою спеціально організованого навчання є поєднання в навчальному процесі різноманітних форм і методів самостійної роботи студентів.

Важливим у процесі прищеплення навичок здійснення самостійної пізнавальної діяльності є формування у майбутніх учителів навичок об'єктивної самооцінки її. З цією метою до кожної навчальної теми спецкурсу подано запитання і завдання для самоконтролю, які дають змогу кожному студентові свідомо оцінити свої знання, скорегувати за потреби власну навчальну діяльність. Питання мають як репродуктивний, так і проблемний, часом творчий характер, а це сприяло активізації розумової діяльності студентів. Активна участь майбутніх учителів у самооцінці знань, на нашу

думку, може бути однією з форм підвищення ефективності процесу засвоєння матеріалу спецкурсу. При цьому самоконтроль виконує виховну роль у формуванні та розвитку таких необхідних майбутньому фахівцеві якостей особистості, як самокритичність, вимогливість до себе, організованість, дисциплінованість, наполегливість і цілеспрямованість. Уміння адекватно оцінювати способи та результати своєї пізнавальної діяльності є необхідною умовою успішної науково-дослідницької роботи вчителя у майбутній професійній діяльності.

Висновки до I розділу.

У роботі визначено, що науково-дослідна робота студентів - це керована викладачем їх самостійна діяльність, спрямована на розвиток творчого потенціалу особистості, оволодіння первинним досвідом наукового дослідження, формування готовності до дослідницької педагогічної діяльності.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури у нашому дослідженні готовність майбутніх учителів початкових класів до науково-дослідницької діяльності тлумачимо як інтегральне особистісне утворення, яке включає спрямованість на відповідну діяльність (мотиви, потреби, інтереси, ціннісні орієнтири), професійно-операційну підструктуру (наявність спеціальних знань, умінь, навичок), самосвідомість (здатність до самоконтролю, самовдосконалення і самовизначення), комплекс індивідуально-типологічних особливостей і якостей, що забезпечують високу результативність діяльності.

Визначено структурний склад, компоненти, показники, критерії та рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до науково-дослідницької діяльності. Доведено, що основою дослідницької педагогічної діяльності є дослідницько-педагогічні вміння, визначено їх суть, структуру і рівні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФОРМ ТА МЕТОДІВ АКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

2.1. Вибір напрямку і планування науково-дослідної роботи

Мета наукового дослідження – всебічне, достовірне вивчення об'єкта, явища, процесу, їх структури та зв'язків на основі розроблених в науці принципів та методів пізнання, а також отримання та впровадження в практику (виробництво) корисних для людини результатів дослідження.

Будь-яке наукове дослідження має свій об'єкт і предмет дослідження.

Об'єктом наукового дослідження являється матеріальна або ідеальна система, яка вивчається за допомогою експериментальних або теоретичних методів.

Предметом наукового дослідження являється структура досліджуваної системи, закономірності взаємодії елементів всередині системи та поза нею, закономірності розвитку системи, її властивості та ін.

Наукові дослідження класифікують:

- по видах зв'язку наукової теми з виробництвом та ступенем важливості теми дослідження для народного господарства;
- по цільовому призначенню, джерелу фінансування та тривалості ведення дослідження.

По видах зв'язку з суспільним виробництвом наукові дослідження діляться на:

- роботи по створенню нових технологічних процесів, машин, конструкцій;
- роботи, зв'язані з підвищенням ефективності виробництва;
- роботи, зв'язані з покращенням умов праці людей;
- роботи, направлені на розвиток особистості людини та ін.

За цільовим призначенням виділяють три види наукових досліджень: фундаментальні, прикладні та просто наукові розробки [69].

Фундаментальні наукові дослідження – направлені на відкриття та вивчення нових явищ та законів природи, на створення нових принципів досліджень. Їх метою є розширення наукових знань суспільства, встановлення тих фактів та законів, які можуть бути використані в майбутньому в практичній діяльності людини. Такі дослідження ведуться на межі відомого та невідомого, вони мають найбільшу ступінь невизначеності.

Прикладні дослідження – направлені на знаходження способів використання відомих законів природи для створення нових та вдосконалення існуючих засобів та способів людської діяльності. Їх мета – встановлення того, як можуть бути використані наукові знання на практиці, які отримані в результаті фундаментальних досліджень [71].

Прикладні дослідження, в свою чергу, діляться на пошукові, науково-дослідні, дослідно-конструкторські.

В результаті фундаментальних та прикладних досліджень формується нова наукова та науково-технічна інформація. Ціленаправлений процес перетворення такої інформації в форму, яка може бути впроваджена у виробництво, називається розробкою.

За ступенем важливості для народного господарства наукові дослідження поділяються на:

- важливіші (пріоритетні) – роботи, які виконуються за постановою Кабінету Міністрів України, постановою Президії НАН України;
- роботи, які виконуються за планами галузевих міністерств та відомств;
- роботи, які виконуються за ініціативою та планами окремих науково-дослідних організацій.

В залежності від джерела фінансування наукові дослідження поділяють на держбюджетні, госпдоговірні та нефінансові.

Держбюджетні наукові дослідження фінансуються із фондів (засобів) державного бюджету (вони можуть бути фундаментальні, прикладні, пошукові

та ін.).

Госпдоговірні дослідження фінансуються організаціями-замовниками (міністерствами, заводами, підприємцями) на основі господарських договорів.

Нефінансові наукові дослідження проводяться за ініціативою окремих науковців (наприклад, викладачів вузів), або в рамках наукового співробітництва між різними організаціями.

Кожна науково-дослідна робота відноситься до певного наукового напрямку.

Під науковим напрямком розуміють розділ науки, або комплекс наук, в області яких ведуться наукові дослідження. В зв'язку з цим розрізняють технічний, біологічний, хімічний, екологічний, еколого-медичний, еколого-соціальний, фізико-технічний, соціальний, історичний та інші наукові напрямки.

Таким чином, основою наукового напрямку являється спеціальна наука або ряд наук, які входять в ту або іншу галузь, а також спеціальні методи та технічні засоби (прилади), які використовуються в процесі дослідження (наприклад спектроскопія), або виробництва в яких ведуться наукові дослідження (газотурбобудування та ін.) [54].

Структурними одиницями наукового напрямку являються комплексні проблеми, проблеми, теми, наукові питання.

Комплексна проблема – це сукупність проблем, об'єднаних єдиною метою.

Проблема – це сукупність складних теоретичних та практичних задач, вирішення яких назріли в суспільстві. З соціально-психологічних позицій проблема – це протиріччя між суспільною потребою в знанні та відомими шляхами його отримання.

Проблема виникає тоді, коли людська практика зустрічає затруднення в досягненні мети.

Тема наукового дослідження є складовою частиною наукової проблеми. В результаті досліджень по темі одержують відповіді на певне коло питань, які

охоплюють частину проблеми. Узагальнення результатів відповідей по комплексу тем може дати вирішення наукової проблеми.

Під науковими питаннями розуміють дрібні наукові задачі, які мають відношення до конкретної теми наукового дослідження.

Вибір наукового напрямку, проблеми, теми наукового дослідження, постановка наукових завдань та питань, які треба розв'язати, являється надзвичайно відповідальною задачею. Вибраний напрям, мета дослідження повинні бути актуальними, пов'язаними з потребами виробництва, суспільства, або певної галузі науки.

Вибрана тема дослідження повинна містити наукову новизну, інакше вона може перетворитись в плагіат уже проведеного колись дослідження. Для цього необхідно добре знати стан наукових розробок в даній галузі досліджень, знати літературу, мати певні нароби по вибраній темі досліджень [50].

Вибрана тема досліджень повинна мати практичну цінність, яка виражається в рекомендації до запровадження результатів дослідження, в запровадженні нової технології, методики, пристрою у виробництво, або запропонуванні нового методу чи теорії у випадку теоретичної розробки наукової теми дослідження, що відзначає престиж вітчизняної науки.

Таким чином, основними вимогами при виборі наукового напрямку чи теми дослідження являються: актуальність, наукова новизна та практична цінність!

Кожний науковий колектив (ВУЗ, НДІ, відділ, кафедра) мають свій науковий напрям (профіль), який склався традиційно, кваліфікацію працівників у вибраній галузі науки, компетентність, що сприяє накопиченню досвіду при проведенні досліджень, підвищує теоретичний рівень та якість наукових досліджень.

В багатьох випадках при виборі теми дослідження виникає потреба вибрати найбільш перспективну, економічно обґрунтовану тему дослідження. В такому випадку необхідно провести оцінку ефективності пропонованих тем численними критеріями. Приклади проведення оцінки економічної

ефективності наукової теми дано в темі 7.

Науково-дослідна робота виконується у певній послідовності: 1) Спочатку формулюється тема дослідження, яка є результатом загального ознайомлення з проблемою, в рамках якої треба буде виконати дослідження. При цьому розробляється основний вихідний передплановий документ – техніко-економічне обґрунтування теми (ТЕО). Тільки при наявності такого обґрунтування можливе подальше планування та фінансування теми замовником.

В першому розділі ТЕО вказуються причини даної розробки (теми), приводиться короткий літературний огляд по вибраній темі, де вказується сучасний стан проблеми та раніше отримані результати, а також підкреслюються ще не вирішені питання. Сюди входять патентна проробка теми та визначається доцільність закупки ліцензій [41].

На стадії складання ТЕО встановлюється область використання отриманих результатів, можливість їх реалізації в певній галузі науки і техніки, визначається потенціальний економічний ефект від впровадження НДР, тощо. В результаті складання ТЕО робиться висновок про доцільність і необхідність виконання науково-дослідної роботи. Розроблене ТЕО затверджується галузевим міністерством (для вузів Міністерством освіти і науки України).

Після затвердження ТЕО конкретизуються цілі та задачі дослідження, вибираються методи дослідження (експериментальні, теоретичні та ін.). Метою теоретичних досліджень являється вивчення фізичної суті досліджуваного об'єкта, створюється фізична, хімічна модель предмета або процесу, розробляється математична модель і аналізуються отримані таким чином попередні результати.

Перед проведенням експериментальних досліджень ставляться конкретні задачі, вибираються методики та програми експерименту. Ефективність експерименту суттєво залежить від вибору засобів вимірювання (від приладів). При цьому треба мати на увазі, що при розв'язку поставлених задач необхідно використовувати методики та інструкції ДСТУ.

Після вибору методик дослідження складається робочий план, де вказано строки дослідження, об'єм експериментальних робіт на кожному етапі, строки виконання, авторів виконання та ін.

Після завершення теоретичних та експериментальних досліджень проводиться аналіз отриманих результатів, співставляються отримані експериментальні результати з теоретично обґрунтованими, уточнюється модель, при необхідності проводяться додаткові експерименти. На завершенні цього етапу формулюються наукові та виробничі висновки і складається науково-технічний звіт згідно вимог ДСТУ [12].

Останнім етапом розробки наукової теми є впровадження результатів дослідження у виробництво. Цей процес надзвичайно важкий, трудомісткий і може тривати декілька років. Він залежить не тільки від зусиль науковців, але і від цілої низки інших факторів, таких як зацікавленість споживача результатів НДР, фінансування, забезпечення обладнанням, підготовленими кадрами, тощо.

Впровадження завершується оформленням акту економічної ефективності результатів дослідження.

Аналізуючи план навчального процесу, відмічаємо, що за період навчання в студенти мають змогу оволодіти знаннями та вміннями з педагогіки, психології та основ педагогічної майстерності і передового педагогічного досвіду, що практично становлять ядро підготовки до професійної діяльності. Наведемо фрагменти планів навчального процесу та результати аналізу робочих навчальних програм предметів психолого-педагогічного циклу.

Внаслідок педагогічної підготовки майбутні вчителі оволодівають знаннями про завдання дидактики, різні підходи до побудови навчального процесу в початковій школі; про компоненти процесу навчання, зокрема, змістовий, стимуляційно-мотиваційний і процесуальний; методи навчання, їх вибір та класифікацію.

Важливими для підготовки студентів до дослідницької діяльності вважаємо теоретичні положення про визначення цілей уроків у їх системі та окремого уроку, добір змісту і методичне забезпечення; типи уроків, форми

роботи на уроці. Ці знання стають основою підготовки майбутніх учителів до прогнозування та планування організації навчальної діяльності молодих школярів у системі здійснення дослідницької роботи. Оволодіння знаннями та вміннями з теми Функції перевірки та оцінки знань, умінь і навичок. Методи перевірки знань. Види контролю знань. Система оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів» дозволяє готувати студентів до виконання діагностувальної функції – контролю.

Таблиця 2.1

Зміст дослідницької підготовки студентів у курсі педагогіки

Назва розділу	Назва теми	Кількість годин
Загальні основи педагогіки	Професіограма вчителя як система вимог до його особистих якостей знань, умінь і навичок, що необхідні вчителю для успішного виконання його соціальних функцій	1 год.
Загальні педагогічні поняття. Педагогіка та інші науки	Загальні педагогічні поняття. Педагогіка та інші науки	1 год.
Методи науково-педагогічних досліджень	Методи науково-педагогічних досліджень. Групи методів.	1 год.
	Характеристика соціологічних та математичних методів досліджень.	1 год.
	Обговорення системи виховання шестиліток за матеріалами книги В.О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» та колективне виділення методів науково-педагогічних досліджень	1 год. практик.
Дидактика. Суть процесу навчання	Компоненти процесу навчання.	2 год.
	Поняття про процес засвоєння знань. Етапи засвоєння знань.	2 год.
	Організація диференційного навчання. Суть розвивального навчання.	2 год. самот.
	Аналіз системи розвивального навчання Л. Занкова, диференційованого навчання С. Логачевської.	2 год. практик.
Зміст освіти	Функції підручників для початкової школи. Аналіз навчальних планів і програм.	2 год. практик.
	Типи уроків. Нестандартні уроки. Інтегровані уроки. Форми роботи на уроці.	4 год. самот.
Перевірка та оцінка знань, умінь та навичок	Функції перевірки та оцінки знань, умінь та навичок у школі. Поняття «оцінка». Методи перевірки знань. Види контролю знань.	2 год. лекц. 2 год. самот.
Методи навчання	Поняття про методи навчання. Методи та прийоми навчання.	4 год.

Проте зміст педагогічної підготовки не включає знань і вмінь про етапи

науково-педагогічного дослідження, технології його підготовки та здійснення; про педагогічний аналіз як стрижневий елемент науково-дослідницької діяльності вчителя. Майбутні класоводи мають недостатні уявлення про прогнозування навчальної діяльності, етапи планування навчального процесу, специфіки побудови різних типів уроків у початковій школі; інтерактивні технології навчання [61].

Важливе значення для формування готовності до проведення педагогічних досліджень має знання вікової, соціальної і педагогічної психології людини, а також відповідних розділів психологічної науки. Для педагога важливо знати і осмислювати психологічні аспекти загальної психології (походження, функції, розвиток психічних процесів, станів і властивостей людини) і вікової психології дитини.

Для наукової організації навчального і виховного процесу педагог повинен володіти інформацією про взаємовідносини, що склалися між дітьми в класі. Тут потрібні соціально-педагогічні, теоретичні і методичні знання. Методи дослідження психології слугують для розв'язання педагогічних дослідницьких завдань (рефлексія, психометрія, парне порівняння, рейтинг, психологічні тексти та ін.).

Логічним продовженням психолого-педагогічної підготовки студентів до дослідницької діяльності є психологія.

Аналіз робочих програм викладачів психології дав змогу виявити теми, які пов'язані і з науково-дослідною підготовкою майбутнього вчителя.

Таким чином, опанування змістом курсу психології (загальна, вікова та педагогічна) дозволяє студентам з'ясувати психологічні та психічні основи діяльності, навчальної діяльності як провідного виду діяльності у шкільному віці; теоретичні положення про формування особистості, її емоційно-вольової сфери, особистісних якостей. Так, студенти вчать оперувати поняттями та застосовувати на практиці теоретичні положення про структуру діяльності (мета-мотив-способи-засоби діяльності), види діяльності. Важливого значення набувають знання про структуру особистості, способи вивчення особистості, її

якостей, рис, характерологічних особливостей.

Таблиця 2.2

Зміст дослідницької підготовки студентів у курсі психології

№	Назва розділу	Назва теми	Кількість годин
1.	Основи загальної психології	Методи психологічного дослідження.	1 год.
		Поняття про діяльність. Структура діяльності. Особливості формування знань, умінь і навичок у молодого школяра.	4 год.
		Психологія особистості. Структура особистості.	2 год.
		Визначення комунікативних здібностей особистості.	2 год. практик.
2.	Пізнавальна сфера особистості	Вивчення індивідуальних особливостей пам'яті учнів	2 год. практик.
3.	Емоційно-вольова сфера особистості	Дослідження особливостей емоційного стану людини	2 год. практик.
		Дослідження вольових якостей	2 год. практик.
4.	Індивідуально-психологічні особливості особистості	Визначення типів темпераменту за методиками Айзека, Беляєва	2 год. практик.
5.	Вікова психологія	Навчальна діяльність молодшого школяра	2 год.
		Розвиток пізнавальних психічних процесів	1 год.
		Аналіз психолого-педагогічної характеристики на учня, колектив	2 год. практик.
6.	Педагогічна психологія	Основи психології навчання. Суть навчання та його структура	2 год.
		Особистість вчителя та його психологічна діяльність.	1 год.
		Практична психологія як галузь професійної діяльності	2 год.

Оскільки предметом нашого дослідження є підготовка студентів до здійснення дослідницької роботи у початковій школі, вважаємо необхідним озброєння майбутніх учителів знаннями про психологічні особливості молодшого школяра, розвиток його пізнавальних процесів, суть та особливості навчальної діяльності учнів початкових класів. Наступним кроком в оволодінні психологічними знаннями стає з'ясування суті навчання та його структури, груп мотивів навчання учнів початкових класів у розділі «Педагогічна психологія». Важливим для майбутнього дослідника є знання психологічних особливостей професійної діяльності вчителя, вимоги до особистості вчителя з огляду на виконувані ним функції [58].

Таким чином, можемо констатувати той факт, що основу психологічної підготовки до дослідницької діяльності майбутні вчителі отримують в курсі психології, проте вона недостатня. Доречно розширити зміст навчання теоретичним матеріалом, який розкривав би психологічні особливості опанування навчальною діяльністю молодшими

56 школярами, показники її ефективності; значення та формування особистісних якостей вчителя, необхідних для науково-дослідницької діяльності, як-то: значення спрямованості особистості, творчої уяви, оригінальність мислення, комунікативності, вольових якостей.

Курс «Основи педагогічної майстерності та передового педагогічного досвіду» формує у майбутніх учителів знання про специфіку діяльності вчителя початкової школи, вимоги до особистості педагога, елементи педагогічної майстерності у професійній діяльності вчителя.

Опрацювання робочої програми з основ педагогічної майстерності та передового педагогічного досвіду дало змогу виявити теми, пов'язані із дослідницькою підготовкою:

«Поняття про суть передового педагогічного досвіду» – 2 год. практи.

«Критерії та оцінки передового педагогічного досвіду» – 2 год. практи.

«Технологія виявлення передового педагогічного досвіду» – 2 год. практи.

«Специфіка діяльності учителя початкових класів. Вимоги до особистості педагога. Елементи педагогічної майстерності у професійній діяльності вчителя» – 1 год. практи.

«Роль самовиховання у професійному формуванні особистості вчителя» – 1 год. практи.

Всього 8 годин з курсу, на який виділено 54 години.

Проте, на нашу думку, недостатньо уваги приділено вивченню видів професійної діяльності вчителя, педагогічному дослідженню як стрижневому елементу професійної діяльності вчителя. Значної уваги у змісті дисципліни присвячено аналізу соціально-перцептивних здібностей учителя, хоча у курсі не визначено дослідницьких здібностей, що необхідні для щоденної професійної

діяльності вчителя, та таких, що можна розвивати з метою удосконалення професійної педагогічно-дослідницької діяльності. Аналіз робочої програми дав змогу зробити висновок про те, що студенти отримують поверхові знання про сутність, структуру і особливості дослідницької діяльності вчителя початкової школи. Державний освітній стандарт вищої освіти передбачає розширення теоретичної психолого-педагогічної підготовки за рахунок упровадження курсу «Вступ до спеціальності» [13].

Проаналізовані нами програми цієї дисципліни університету дозволили з'ясувати, що метою курсу є ознайомлення студентів зі змістом, особливостями обраного фаху, розвиток професійних інтересів, формування сутності специфіки професії педагога і перспективного погляду на неї. Зміст курсу передбачає ознайомлення майбутніх фахівців із завданнями вищої педагогічної освіти, системою початкової освіти в Україні, організацію педагогічного процесу в ЗВО, специфікою педагогічної професії та вимогами до особистості педагога. Особливий інтерес для нашого дослідження має блок знань про педагогічну професію та особистість педагога. Так, внаслідок вивчення цієї теми, у студентів формуються уявлення про характер і структуру педагогічної діяльності, її види, роль у суспільстві, функції педагога. Водночас, основна увага акцентується на традиційному уявленні вчителя як носія навчальної інформації, а не дослідника, творчої особистості.

2.2. Аналіз організації виконання студентами курсових, кваліфікаційних та дипломних робіт

Зміст вищої освіти, як зазначено в Законі України «Про вищу освіту», обумовлений цілями та потребами суспільства, системою знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що мають бути сформовані в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва. Такий підхід до змісту

вищої освіти пояснюється передусім тим, що у ХХІ ст. людство переходить від індустріальних до науково-інформаційних технологій. Цей перехід має базуватися на інтелектуальному потенціалі як окремої людини, так і всього суспільства. Людина стає центром усіх сфер життєдіяльності суспільства. Тому важливо, як наголошує академік В.Г. Кремень, «забезпечити високу функціональність людини в умовах, коли зміна ідей, знань і технологій відбувається набагато швидше, ніж зміна покоління людей. Також потрібно віднайти раціональні схеми співвідношення між лавиноподібним розвитком знань, високих технологій і людською здатністю їх творчо засвоїти». Нинішнє суспільство, а тим більше суспільство майбутнього, для якого і здійснюється підготовка фахівців високої кваліфікації, не може задовольнитися спеціалістами, які є носіями певного обсягу наукової інформації. Варто реально підходити до аналізу результатів навчально-виховної діяльності вищих навчальних закладів. Дослідження показують, що з масиву інформації, яку студенти сприймають упродовж періоду навчання у вищій школі, в пам'яті залишається невелика частина. До того ж, така інформація швидко стає застарілою. Це закономірне явище. Передусім важливо розуміти, що має залишитися в знанневому багажі людини в результаті багаторічної наполегливої студентської праці. Це рівень інтелектуального розвитку і спроможність випускника активно займатися творчою працею, володіння ефективними методами дослідної роботи. Адже важливим чинником, що сприяє активній життєдіяльності людини в будь-якій сфері, є здатність займатися творчою діяльністю, яка неможлива без пошуків, без досліджень нових явищ і процесів. На думку американського психолога А. Маслоу, потреба в знаннях, у розумінні явищ і процесів, допитливість — важливий чинник формування діяльніших мотивів психічного і соціального розвитку особистості. Дослідження соціально-психологічних компонентів задоволення професійною діяльністю показують, що такий чинник, як рівень заробітної плати, не є першоплановим. Переважна більшість працівників на перше місце ставить творчий характер праці, можливість займатися дослідною роботою.

Наприклад, є низка професій, які за своїм змістом, функціональною спрямованістю вимагають від особистості щоденної творчої діяльності, наукових пошуків. Це професії актора, художника, педагога, музиканта, інженера-конструктора та ін. Очевидно в кожній професії є прихований елемент творчості і потреба наукового пошуку в розв'язанні професійних завдань [54].

Вищі навчальні заклади, виконуючи соціальне замовлення суспільства та йдучи шляхом задоволення соціально-психологічних потреб людини в її прагненні до творчої діяльності на наукових засадах, мають сформувати у молодих фахівців інтерес до творчих наукових досліджень, навчити володіння ефективними методами цієї роботи.

У будь-якій діяльності можна досягти бажаних результатів лише за умови дотримання певної системи, а в процесі розв'язання нових, творчих завдань — уміння моделювати необхідні системи. Тому в педагогічній науці слід особливо ретельно підходити до організації навчально-виховної роботи на засадах системності.

У другій половині ХХ ст. активно досліджувалися проблеми системності пізнання явищ природи і суспільства в різних галузях наук. У педагогіці поняття системності досліджували російські вчені Ю. Бабанський, Н. Кузьміна та інші. Ю. Бабанський під системою розумій єдність елементів, які функціонують за внутрішньо властивими їй законами. З цих міркувань вчений двояко розглядає навчально-виховний процес як систему: з погляду об'єднаної системи, в якій функціонує процес, і власне, процес пізнавальної діяльності. Сам процес навчання має свої компоненти: зміст, мету, форми, методи навчання й уміння, мотиви пізнавальної діяльності, аналіз і оцінювання навчальної роботи студентів.

Досить вдалим щодо розуміння сутності педагогічної системи є доробок Н. Кузьміної. Поперше, вона ввела в широкий науковий обіг поняття «педагогічна система». По-друге, досить аргументовано з філософських позицій розкрила сутність цього поняття як «множину взаємозв'язаних

структурних та функціональних компонентів, що підпорядковані меті виховання, освіти та навчання підростаючого покоління і дорослих людей». Н. Кузьміна визначає структурні компоненти педагогічної системи: навчальна інформація; засоби педагогічної комунікації (форми, методи, прийоми, засоби); учні; педагоги; мета. Автор виділяє також функціональні компоненти, які мають забезпечувати зв'язки між структурними компонентами: конструктивні, комунікаційні, організаційні, прогностичні, гностичні. Такий підхід дає більш повне уявлення про педагогічну систему в сфері навчання [41].

Таким чином, під педагогічною системою необхідно розуміти динамічно функціонуючий комплекс діалектично пов'язаних між собою компонентів і чинників, які створюють оптимальні умови для розв'язання завдань навчання і виховання людей залежно від соціальних завдань.

Академік С. Гончаренко під системним підходом розуміє «напрямок у спеціальній методології науки, завданням якої є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід у педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну картину. Наприклад, як систему можна розглядати будь-яку пізнавальну діяльність, а її складовими є сам суб'єкт пізнання (особистість), процес пізнання, продукт пізнання, мета пізнання, умови, в яких вона перебуває тощо».

Будь-яка педагогічна ідея може бути успішно реалізована за умови забезпечення системності під час її реалізації. Лише системність, змодельована на науковому рівні, є запорукою успіху в педагогічній діяльності.

Не варто думати, що для здійснення науково-дослідної роботи студентів необхідно моделювати якусь окрему систему. Навпаки, науково-дослідна робота є складовою навчально-виховної роботи, професійної підготовки взагалі. Уже з першого курсу студентів необхідно залучати до посильних наукових досліджень. Першим етапом цієї роботи має стати опрацювання специфічного пропедевтичного курсу «Методи наукових досліджень». Тут треба враховувати особливості конкретної спеціальності. При опануванні

методами досліджень один підхід має бути у навчальній роботі зі студентами-філологами чи майбутніми істориками; інший – у підготовці до наукових досліджень студентів – біологів, фізиків та ін.

У процесі підготовки робочих навчальних програм з основних дисциплін необхідно передбачати певні види робіт, спрямовані на виконання студентами наукових досліджень з поступовим їх ускладненням від першого до випускного курсу. Варто забезпечувати при цьому узгодженість і систему на міжпредметному рівні. Особливо, коли це стосується навчальних дисциплін окремих циклів. Наприклад, ця узгодженість погіршена при вивченні таких дисциплін, як вікова фізіологія, загальна і педагогічна психологія, педагогіка, історія педагогіки, фахові методики, соціальна педагогіка та ін.

Дотримання системності в процесі включення студентів у науково-дослідну роботу має здійснюватися як на рівні суто навчальної роботи з певних дисциплін, так і в позанавчальний час [36].

Залучення студентів до наукової роботи з погляду вимог системності має здійснюватися не на рівні самодіяльності, аматорства, а мати чітку спрямованість, плановість, наукову координацію, бути невід'ємною частиною професійної підготовки фахівців, включатись у розклад занять та індивідуальні плани викладачів, мати належне економічне забезпечення.

У вищих навчальних закладах України впродовж десятиріч склалися певні форми науково-дослідної роботи студентів:

- участь у різних видах навчальної аудиторної роботи (лекції, семінари, лабораторні заняття) з елементами наукових досліджень;
- індивідуальна робота викладачів зі студентами, які займаються науковими дослідженнями;
- науково-дослідна робота студентів у наукових гуртках, конструкторських бюро тощо;
- участь студентів-дослідників у постійних наукових проблемних групах;
- участь студентів у науково-практичних конференціях, наукових читаннях, семінарах та ін.;

- проведення наукових пошуків у процесі виконання річних видів практики в навчально-виховних закладах та на виробництві.

Кожна із зазначених форм науково-дослідної роботи є своєрідною і потребує творчого підходу до її організації. Бажано, щоб більшість студентів на засадах власного інтересу була охоплена тими чи тими формами науково-дослідної роботи. І знову ж таки ця діяльність повинна мати чітку організацію й достатнє економічне забезпечення.

Багаторічний досвід діяльності вітчизняних ЗВО дає підстави виокремити такі види науково-дослідної роботи студентів [55]:

- аналіз наукової літератури;
- систематизація матеріалів опрацювання літературних джерел;
- добір наукової літератури, складання бібліографій з ви значених тем;
- підготовка наукових повідомлень і рефератів;
- наукові доповіді, тези;
- наукові статті;
- методичні розробки з актуальних питань професійної діяльності;
- наукові звіти про виконання елементів досліджень під час практики;
- конструкторські розробки приладів, пристроїв та ін.;
- дослідні комп'ютерні програми;
- курсові;
- кваліфікаційні;
- дипломні;
- магістерські роботи та ін.

До кожного із зазначених видів наукових досліджень ставляться певні вимоги. Зупинимося, передусім, на загальних вимогах до педагогічних досліджень. Хоча вони можуть стосуватися наукових досліджень і з інших наук.

Як слушно зауважує професор О. Мороз, провідна мета педагогічних досліджень полягає у відкритті об'єктивних закономірностей навчання,

виховання і розвитку особистості, у свідомому і цілеспрямованому використанні вже відомих закономірностей у практиці навчально-виховної роботи. Педагогічні дослідження мають бути спрямовані на вивчення конкретної діяльності, студентів, викладачів. Не можна задовольнятися лише пізнанням зовнішніх сторін навчально-виховного процесу. Необхідно проникати у внутрішні процеси, явища, розкривати їх сутність, закономірності. Потрібно всебічно вивчати внутрішні суперечності явищ і процесів, досліджувати науково доцільні шляхи і засоби подолання виявлених суперечностей.

Суттєвим завданням методології педагогіки є забезпечення оптимальних організаційних форм педагогічних досліджень, дотримання системи і послідовності протікання дослідної роботи. Тому важливо визначити умови, за яких педагогічні дослідження можуть бути ефективними. З погляду методології дослідження педагогічних явищ варто, передусім, забезпечити такі умови:

Вибір актуальної і перспективної проблематики дослідження, яка б допомагала розкривати суттєві закономірності навчально-виховної роботи з погляду формування всебічно розвиненої особистості, була б спрямована на перспективу розвитку суспільства в умовах дієвості нових інформаційних технологій і довкілля, де людина має залишатися в центрі всіх сфер суспільної й економічної діяльності [15].

Спрямованість методів і методик організації досліджень на обґрунтування нових теоретичних і методологічних засад удосконалення навчально-виховного процесу на всіх етапах навчання.

Широке використання нових підходів до аналізу суспільних явищ, зокрема, системно-структурного підходу, який дає можливість досліджувати явища комплексно, з позицій діалектики їх розвитку.

Використання різноманітних методів, які б забезпечували об'єктивність, адекватність, перспективність досліджень; особливу увагу треба приділяти експериментальним методам і методикам.

Структура дослідження має містити такі основні компоненти:

обґрунтування актуальності й доцільності дослідження конкретної теми; визначення об'єкта, предмета, мети, гіпотези, завдань дослідження; зазначення методологічних основ дослідження; виділення новизни, теоретичного і практичного значення проведеного дослідження. Між указаними компонентами має простежуватися тісний логічний зв'язок.

Педагогічне дослідження має бути логічно послідовним:

1. Розв'язання окремих теоретичних завдань, які входять у структуру загальних наукових проблем.
2. Вивчення стану дослідження теоретичних і практичних аспектів визначеної проблеми.
3. Обґрунтування наукових засобів для вирішення поставлених завдань.
4. Експериментальна перевірка гіпотез і умов розв'язання окремих завдань.
5. Розробка педагогічних рекомендацій для запровадження результатів дослідження в практику [65].

Навчальними планами спеціальностей передбачено виконання студентами курсових, кваліфікаційних, дипломних і магістерських робіт. Курсові роботи є складовими опрацювання окремих навчальних дисциплін і сприяють узагальненню та поглибленню знань. У процесі підготовки курсових робіт студенти оволодівають уміннями добору літератури з обраної теми, опрацювання її, логічного структурування цього виду наукового дослідження. Тематика курсових робіт розробляється кафедрою відповідно до змісту навчальної дисципліни. Студент обирає тему курсової роботи з урахуванням своїх інтересів. Після завершення курсової роботи передбачено її захист перед комісією, яка складається із 2-3 викладачів. Праця над курсовою роботою, її захист — важливий етап наукового становлення майбутнього фахівця.

Обсяг курсової роботи залежить від обраної теми, але має становити не менше 20 сторінок друкованого тексту через два міжрядкових інтервали.

Наступним рівнем наукових досліджень студентів є підготовка кваліфікаційних і дипломних робіт. У процесі їх виконання та оформлення

потрібно дотримуватися єдиних вимог, які подаються нижче.

Загальні положення. Назва дипломної (кваліфікаційної) роботи (надалі роботи) має бути стислою і лаконічною, відповідати обраній спеціальності та суті вирішуваної наукової проблеми (завдання), вказувати на мету дослідження і його завершеність. Іноді для більшої конкретизації до назви слід додати невеликий підзаголовок (А-6 слів).

У назві не бажано використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Треба уникати назв, що починаються зі слів «Дослідження питання», «Дослідження деяких шляхів...», «Деякі питання--.», «Матеріали до вивчення...», «До питання...» і т. ін., у яких не відображено достатньою мірою суть проблеми.

При написанні роботи студент повинен обов'язково посилатися на авторів і джерела, з яких запозичено матеріали або окремі результати.

У роботі необхідно стисло, логічно і аргументовано викладати зміст і результат досліджень, уникати загальних слів, бездоказових тверджень і тавтологій.

Роботу до захисту подають у вигляді спеціально підготовленого рукопису в твердій обкладинці [58].

Структура і правила оформлення роботи Дипломна (кваліфікаційна) робота має містити:

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ;
- основну частину, яка складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів;
- висновки;
- список використаних джерел;
- додатки (у разі необхідності).

Вимоги до змісту роботи. Титульний аркуш роботи містить назву вищого

навчального закладу, де вона виконана; прізвище, ім'я, по батькові автора; назву роботи; шифр і найменування спеціальності, з якої виконується кваліфікаційна, дипломна робота; науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника і (або) консультанта; місто і рік.

Зміст подають на початку роботи. Він містить назви та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовки), зокрема, вступу, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, додатків та ін.

Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів (за необхідності) Якщо в роботі вживається спеціальна термінологія, а також використовуються маловідомі

- скорочення, нові символи, позначення тощо, то їх перелік може бути поданий у вигляді окремого

- списку, який розміщують перед вступом. Перелік треба друкувати двома колонками, в яких

- зліва за абеткою наводять скорочення, справа – їх розшифровку.

Якщо в роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення і таке інше

- повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх розшифровку наводять у тексті

- при першому згадуванні [36].

Вступ. У вступі розкривається сутність і стан наукової проблеми (завдання) та її значущість, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Далі подають загальну характеристику роботи в рекомендованій нижче послідовності.

Актуальність теми. Шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими варіантами розв'язання проблеми (наукового завдання) обґрунтовують актуальність та доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки чи виробництва. Досить кількома реченнями висвітлити головне – сутність проблеми або наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Коротко викладається зв'язок обраного напрямку досліджень з науковими програмами, планами, темами навчального закладу, а також з галузевими та (або) державними планами і програмами.

Мета і завдання дослідження. Формулюються мета роботи і завдання, які необхідно розв'язати для її досягнення. Не слід формулювати мету як «Дослідження...», «Вивчення...», тому що ці слова вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію, обрану для вивчення.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Саме на нього спрямована основна увага студента-дослідника, оскільки предмет дослідження визначає тему кваліфікаційної, дипломної роботи, яка зазначається на титульному аркуші як її назва.

Методи дослідження. Подається перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої мти. Перераховувати їх треба не відірвано від змісту роботи, а коротко та змістовно визначаючи, що саме досліджувалося тим чи тим методом. Це дасть змогу пересвідчитися в логічності та прийнятності вибору саме цих методів [31].

Наукова новизна одержаних результатів. Подається коротка анотація нових наукових положень, розв'язань, запропонованих автором. Необхідно показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (вперше одержано, удосконалено, набуло подальшого розвитку).

Практичне значення одержаних результатів, У роботі, що має теоретичне значення, треба подати відомості про наукове використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх застосування, а в роботі, яка має

практичне значення, — відомості про практичне застосування одержаних результатів або рекомендації щодо їх використання. Вказуючи на практичну цінність одержаних результатів, необхідно подати інформацію щодо ступеня готовності до використання або масштабів використання.

Необхідно дати короткі відомості щодо впровадження результатів досліджень із зазначенням назв організацій, в яких здійснена їх реалізація, форм реалізації та реквізитів відповідних документів.

Апробація результатів роботи. Вказується, на яких наукових конференціях та інших заходах оприлюднено результати досліджень, що включені до роботи.

Публікації. Вказується, в скількох статтях у наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах і тезах конференцій опубліковані результати роботи.

Основна частина роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожний розділ починають з нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом вибраного напрямку та обґрунтуванням застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу формулюють висновки зі стислим викладом наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від другорядних подробиць [8].

У розділах основної частини подають:

- огляд літератури за темою і вибір напрямів досліджень;
- виклад загальної методики й основних методів досліджень;
- експериментальну частину і методичку досліджень;
- проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження;
- аналіз і узагальнення результатів досліджень.

В огляді літератури автор роботи окреслює основні етапи розвитку наукової думки за обраною проблемою. Стисло, критично аналізуючи роботи попередників, він повинен указати на ті питання, що залишилися нерозв'язаними, і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Бажано

закінчити огляд літератури коротким резюме щодо необхідності проведення досліджень у цій галузі.

У розділах основної частини, як правило, обґрунтовують вибір напряму досліджень, наводять методи розв'язання завдань і їх порівняльні оцінки, розробляють загальну методику проведення досліджень. У теоретичних роботах розкривають методи розрахунків, гіпотези, що розглядають, в експериментальних – принципи дії і характеристики розробленої апаратури, оцінки похибок вимірювань.

В основній частині з вичерпною повнотою викладають результати власних досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розробку проблеми. Автор повинен давати оцінку повноті розв'язання поставлених завдань, достовірності одержаних результатів (характеристик, параметрів), їх порівнянню з аналогічними результатами вітчизняних і зарубіжних праць, обґрунтуванню потреби додаткових досліджень або необхідності їх припинення.

Виклад матеріалу підпорядковують одній провідній ідеї, чітко визначеній автором.

Висновки. У висновках викладають найбільш важливі наукові та практичні результати, одержані в роботі, які повинні містити формулювання розв'язаної наукової проблеми (завдання), її значення для науки і практики. Далі формулюють висновки та рекомендації щодо наукового та практичного використання здобутих результатів. У першому пункті висновків коротко оцінюють стан питання. Далі розкривають методи розв'язання поставленої в роботі наукової проблеми (завдання), наводять їх практичний аналіз, порівняння з відомими розв'язаннями [60].

У висновках необхідно наголосити на якісних та кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати їх достовірність, викласти рекомендації щодо їх використання.

Список використаних джерел. Назви використаних джерел слід розташовувати в списку або згідно з порядком посилань у тексті з їх

наскрізною нумерацією, або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи заголовків, або в хронологічному порядку. Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної і видавничої справи.

Додатки. За потреби до додатків доцільно включити допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття роботи:

- проміжні математичні доведення, формули і розрахунки;
- таблиці допоміжних цифрових даних;
- протоколи та акти випробувань, впровадження; розрахунок економічного ефекту;
- інструкції і методики, опис алгоритмів і програм розв'язання завдань за допомогою комп'ютера, які розроблені у процесі виконання роботи;
- ілюстрації допоміжного характеру.

Таблиця 2.3

Фактори підвищення рівня готовності викладачів для організації науково-дослідної роботи студентів [27]

Знання	Вміння	Якості
<p>Основи організації та керівництва до науково-дослідної роботи студентів, сучасні підходи до неї; Новітні методики, особливості впровадження та узагальнення педагогічного досвіду; Методологічну базу курсу «Організація науково-дослідної роботи студентів»; Специфіку написання наукових робіт; Сучасні технології навчання; Досвід інших викладачів, навчальних закладів щодо організації науково-дослідницької роботи; Нормативні документи з організації науково-дослідницької роботи в педагогічних закладах; Уподобання, нахили студентів і рівень їхньої готовності до здійснення науково-дослідницької роботи</p>	<p>Організовувати науково-дослідницьку роботу студентів; Користування комп'ютерними програмами для вивчення особистості студентів; Володіти методикою здійснення педагогічних досліджень; Ефективно керувати написанням наукових робіт; Бачити і відбирати актуальні напрямки педагогічних досліджень; Зорієнтувати студентів у виборі теми; Володіти методичними прийомами перевірки ефективності впроваджених технологій (анкетування, тестування); Володіти методикою статистичної обробки отриманих даних; Оформляти пошуковий матеріал дослідження; Користуватися інтерактивними технологіями.</p>	<p>Організованість; Вимогливість; Принциповість; Наполегливість; Відповідальність; Зацікавленість; Допитливість; Вольові якості; Зібраність; Толерантність; Систематичності в роботі; Аргументовано переконати; Гнучкість розуму; Доброзичливість; Креативність; Творче самовдосконалення</p>

Як бачимо, викладачі потребують знань із основ організації та методики здійснення науково-дослідницької діяльності, рекомендацій вищих освітніх органів і досвіду навчальних закладів. Серед умінь переважають ті, що безпосередньо пов'язані з технологією організації дослідницької діяльності. Викладачами визначені також вольові та інтелектуальні якісні характеристики бажаного рівня готовності до керівництва науково-дослідницької роботи зі студентами.

2.3. Розвиток науково-дослідної роботи студентів у закладі вищої освіти як умова активізації їх професійного становлення

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) у вищих навчальних закладах України є одним із основних чинників якісної підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю, який, у свою чергу, значною мірою визначає формування та розвиток активності й самостійності студентів.

Узагальнення досвіду науковців і викладачів ЗВО стосовно організації студентської науково-дослідної діяльності, опитування студентів і викладачів дало можливість з'ясувати як провідні тенденції її практичної реалізації, так і найбільш типові помилки [55].

З'ясовано, що проведення студентами науково-дослідної роботи впливає на якість навчально-виховного процесу і визначаються нові форми й методи проведення практичних і семінарських занять, поглиблюється зміст та урізноманітнюються методи навчально-пізнавальної діяльності студентів. Водночас маємо констатувати той факт, що студенти надто пізно залучаються до проведення наукових досліджень, переважно на 3-4 курсах. На жаль, сама науково-дослідна робота студентів недостатньо мотивується (Н. Дем'яненко), не завжди пов'язана з майбутньою професійною діяльністю (О. Микитюк), а також характеризується низьким рівнем ініціативи студентів щодо наукової дослідної роботи.

Завдяки узагальненням наукових досліджень і досвіду роботи професорсько-викладацького складу Харківського гуманітарно-педагогічного інституту переконалися в тому, що суттєвих змін можна досягти, якщо цілеспрямовано перебудувати зміст і методику викладання, особливо фахових дисциплін на основі особистісно-діяльнісного підходу до навчання. Важливими факторами позитивних змін у зазначеному напрямі слід уважати проблемне навчання, активізацію співпраці викладача і студента завдяки діалогізації навчального процесу, оптимального співвідношення різних форм роботи.

Із нашого погляду, особливо гострою є проблема підготовки студентів до виконання науково-дослідної роботи, яку слід розпочинати вже на першому курсі, здійснюючи диференційований підхід і реалізуючи чітко визначену орієнтовну стратегію, яку представляємо в рисунку 2.1.

Ефективність науково-дослідної роботи студентів залежить від скоординованості всіх компонентів системи професійної підготовки, сформованості спонукально-мотиваційної сфери студента, зокрема за-вдяки популяризації науки у студентському середовищі, заохочення до різних видів наукової роботи [21].

Зміст готовності до виконання науково-дослідної роботи мають складати такі елементи, як знання, уміння, творчість, бажання. Що ж стосується рівня сформованості такої готовності, то слід наголосити на його діалектичності й відносній невизначеності, адже визначальну роль тут відіграє особистісний фактор (задатки, уподобання, здібності, рівень інтелектуального розвитку тощо).

Науково-дослідна робота в позанавчальний час є продовженням і складовою професійної підготовки кадрів, є ефективним засобом реалізації творчих здібностей обдарованої студентської молоді, її самореалізації. Крім того, посилаючись на досвід, вона є дієвим способом формування й розвитку пізнавальної активності студентів. Отже, ми спостерігаємо цікавий феномен, коли науково-дослідна робота, її ефективність, із одного боку, залежить від

сформованості спонукально-мотиваційної сфери студента, а з іншого, – сама впливає на його активність у навчанні.

№ п/п	Курс Напрямок роботи	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	5 курс
		(форми та методи роботи)	(форми та методи роботи)	(форми та методи роботи)	(форми та методи роботи)	(форми та методи роботи)
1.	Пошукова та творча робота	Виступи з інформацією на семінарських заняттях; оволодіння змістом окремих розділів (тем) дисциплін професійно-орієнтованого циклу, присвячених методиці наукового дослідження; бібліографічний пошук літературних джерел з конкретної теми (проблеми); участь у крас- знавчих, народознавчих експедиціях, проблемних групах, дискусійних клубах тощо	Участь у виставках (фольклорній, літературно-крас- знавчій, етно- графічній, технічній тощо); підготовка рефератів; участь у роботі наукових конференцій, що проводяться на кафедрах; складання робочих планів дослідження (творчого пошуку); участь у роботі наукового гуртка; вивчення спеціальних курсів ("Основи наукового дослідження", "Методологія і методика наукового дослідження" тощо)	Цілеспрямоване оволодіння методикою й технікою наукового дослідження (огляд наукових джерел, написання рецензій, постановки експерименту тощо); участь у курсах студентських наукових робіт, олімпіадах, наукових виставках; написання курсових робіт; участь у роботі наукових конференцій усеукраїнського та міжнародного рівнів	Проведення експериментального дослідження; написання курсових і дипломних робіт	Написання магістерських робіт; участь у науково-дослідницьких проектах
2.	Пошуково-дослідна робота					
3.	Науково-дослідна робота					

Рис. 2.1. Напрями, форми та методи науково-дослідної роботи студентів у ЗВО [26]

До основних форм організації позааудиторної науково-дослідної роботи у ЗВО відносять проблемні та творчі групи, наукові гуртки, дискусійні клуби, наукові лабораторії, конференції, семінари тощо. Ще зі шкільних років для певної частини студентів знайомі предметні гуртки, метою яких традиційно

вважається ознайомлення з досягненнями сучасної науки, поглиблене вивчення окремих питань із навчального предмета, який відбиває рівень розвитку певної науки і, безперечно, формування вмінь і навичок пошукової, творчої, дослідницької діяльності. Студенти старших курсів працюють над критичним аналізом наукової літератури, збирають й обробляють емпіричний матеріал, опановують логіку наукового дослідження.

Нині очевидно, що позааудиторна науково-дослідна робота має проводитися на основі диференційованого підходу, тобто з'являється можливість приділяти увагу обдарованим студентам, які прагнуть розвиватись у сфері науки. Водночас, важливим завданням професорсько-викладацького складу ЗВО є найповніша реалізація системи заохочень усіх студентів.

Науковці Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Харківського гуманітарно-педагогічного інституту й, без сумніву, багатьох інших вищих навчальних закладів вважають, що існуючий спектр матеріальних і моральних заохочень студентів потрібно суттєво розширити за рахунок введення рейтингового оцінювання, створення системи індивідуальної наукової роботи студентів із передбаченням індивідуальних планів роботи, започаткуванням фонду фінансування науково-дослідної роботи студентів тощо. Слід поміркувати і над можливістю передбачення годин керівництва студентською науковою роботою в навчальне навантаження науково-педагогічних працівників, як це робиться в багатьох країнах Європи та Світу [37].

Науково-дослідна робота студентів за сучасних умов є органічною складовою навчання. Її виконання в межах обраних спеціальностей справді сприяє поглибленню й закріпленню теоретичних знань, розвитку почуття об'єктивності, забезпечує реальну можливість формування дослідницьких навичок.

На підставі результатів оглядів звітів про науково-дослідну роботу у ЗВО різних профілів свідчимо, що форми такої роботи включають компоненти:

- самостійна робота в аудиторіях згідно з планом навчального заняття й

під суворим керівництвом викладача;

- самостійна робота як індивідуальні та групові консультації з ослабленим регламентом;

- самостійна робота під час підготовки до навчальних занять, самопідготовки, тренувальних вправ, роботи з навчальною літературою, проведення теоретичних й експериментальних мікродосліджень, підготовки рефератів, доповідей тощо.

Посилаючись на накопичений практичний досвід організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах України, з'ясували, що формування й розвиток системи науково-дослідної роботи в них значною мірою обумовлювалися рівнем оволодіння студентами вміннями й навичками її проведення. Це, у свою чергу, дало можливість визначити етапи діяльності студентів щодо оволодіння вміннями й навичками науково-дослідної роботи в навчально-виховному процесі:

I етап – оволодіння основами науково-дослідної роботи у процесі вивчення окремих навчальних курсів (1-2 курси, перших модулів фахових дисциплін психолого-педагогічного циклу);

II етап – оволодіння методикою й технікою науково-дослідної роботи (3 курс);

IV етап – проведення науково-дослідної роботи (3-4 курси);

V етап – самостійна науково-дослідна робота через участь в освітніх, виробничих чи наукових проектах (5 курс).

Узагальнення наукової теорії та практики діяльності сучасних вищих навчальних закладів в Україні, досвіду організації професійно спрямованої науково-дослідної роботи студентів доводить, що серед особливостей проведення, які визначають її системний характер, можна визначити: єдність цілей, напрямів і змісту навчальної й наукової роботи; взаємозв'язок і наступність усіх форм і методів фахової підготовки студентів; безперервність науково-дослідної роботи; її орієнтованість на індивідуальні можливості й запити студентів із проблематикою окремих структурних підрозділів ЗВО [39].

Характерною для науково-дослідницької роботи студентів закладу вищої освіти визначається єдність завдань і напрямів навчальної, наукової й виховної роботи, взаємодія всіх форм і методів, що реалізується в навчальному процесі й позанавчальній діяльності. Упродовж періоду навчання наукова діяльність студентів здійснюється у таких напрямках:

- у навчальній діяльності як невід'ємний елемент навчального процесу відповідно до навчальних планів і навчальних програм (обов'язкова для всіх студентів);

- у позанавчальній діяльності у межах студентського науково-творчого товариства, у наукових гуртках, проблемних групах тощо;

- під час проведення науково-організаційних заходів (науково-практичних конференцій, семінарів, конкурсів, олімпіад тощо).

Для ефективної організації й проведення науковопедагогічного дослідження необхідно керуватися основними принципами, які визначають підхід до вивчення проблеми, методика добору фактів та способів аналізу (О. Кочетов):

- принцип цілісного вивчення педагогічного явища і процесу зобов'язує проводити будь-яке дослідження в єдності з усебічним формуванням особистості й у цілісному навчально-виховному процесі. Реалізація цього принципу передбачає встановлення зв'язку якостей, що вивчаються, з сутнісними сторонами особистості, розкриття різноманітності зовнішніх впливів на їх формування, чітке визначення місця досліджуваного педагогічного явища в цілісному виховному процесі;

- принцип комплексного використання методів дослідження обумовлений складністю самого педагогічного процесу, його діалектичністю, оскільки будь-який факт і явище в цьому процесі пов'язані з іншими, мають відкриті й приховані зв'язки, прості й складні залежності, що вимагає урахування зовнішніх впливів при проведенні дослідження за допомогою різноманітних методів, постійної перевірки й уточнення отриманих даних;

- принцип об'єктивності вимагає вивчення кожного факту за допомогою

різних методів, перевірки, уточнення фактичного матеріалу, співставлення даних свого дослідження з даними інших досліджень, фіксації всіх проявів (позитивних і негативних);

- принцип єдності вивчення і виховання особистості обумовлений необхідністю одночасно вирішувати в педагогічному експерименті декілька завдань (вивчати дітей, стимулювати їх самопізнання і самовиховання, аналізувати й узагальнювати результати експериментальної роботи тощо);

- принцип вивчення явища в його зміні й розвитку передбачає вивчення досліджуваного явища лише у взаємозв'язку з іншими явищами, якостями, процесами, у розвитку і суперечностях;

- принцип історизму дає змогу досліднику проводити порівняння, аналогії, бачити найбільш суттєві й стійкі зв'язки явища, яке вивчається протягом тривалого проміжку часу, виявити тенденції, зміни в педагогічному процесі, показати вплив практики на розвиток ідеї;

- принцип поєднання наукової сміливості з обережністю, виваженістю є надзвичайно актуальним у педагогічному дослідженні, тому що його учасниками є діти, й помилки тут неприпустимі;

- принцип глибинного розгляду проблеми означає, що суттєве можна відшукати тільки за умови заглиблення в діалектику явища, яке вивчається. Це зумовлює спадкоємність методів і форм від курсу до курсу, від однієї дисципліни до іншої, поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь і навичок у процесі виконання ними науково-дослідницької роботи. Відповідно до навчальних планів і програм дисциплін загальної та професійної підготовки кожний студент повинен оволодіти процесом наукового пізнання, виконуючи протягом усього періоду навчання завдання, які поступово ускладнюються і поглиблюються.

Останнім часом заняття наукою у вищій школі стає масовим явищем, тому наукове керівництво є предметом управління та регулювання, а функції наукового керівника доповнюються організаційно-адміністративними, соціально-педагогічними, дослідницькими, міжособистісними і виховними

обов'язками.

Організаційно-адміністративний аспект керівництва науковою роботою студентів полягає у створенні дослідницької групи, у розподілі тем дослідження, організації звітності, встановленні контактів з науковими організаціями, постановці й проведенні експерименту, пошуку необхідної наукової літератури. Соціально-педагогічні проблеми пов'язані зі створенням творчої атмосфери, взаємної моральної підтримки, спільного аналізу виконаних окремими студентами робіт, обговорення планів, фрагментів досліджень.

Дослідницький аспект передбачає аналіз дослідницьких ідей, визначення послідовності наукової розробки теми, аналізу наукових робіт за темою дослідження, визначення індивідуальних завдань при виконанні колективної роботи. У процесі розв'язання виховних задач на перше місце виходять моральні аспекти дослідницької діяльності: наукова добропорядність, бережливе ставлення до наукових думок та ідей інших, коректне використання наукової літератури у власних пошуках.

Міжособистісні стосунки відіграють найважливішу роль у становленні та розвитку наукового колективу. У колективній творчості студенти набувають навичок наукового спілкування, у них з'являється почуття колегіальності. Підвищується відповідальність за результат спільної діяльності. Отже, у процесі наукового консультування, обговорення проблем, пов'язаних з пошуком наукової істини, утворюється відкритий простір для розвитку особистості кожного студента [40].

Підсумком наукової співтворчості стає не лише певний науковий результат, а значно підвищується ефективність науководослідної роботи студентів.

До інших факторів, що суттєво впливають на плідність студентської наукової творчості можна віднести:

- визначення актуальних проблем дослідження;
- виявлення домінуючих мотивів творчої діяльності;
- розробка індивідуальних графіків дослідження;

- загальна і спеціальні підготовка;
- задоволеність дослідницькою діяльністю;
- наявність особистих якостей: ретельність, працездатність, цілеспрямованість, дотримання режиму праці та відпочинку.

Висновки до II розділу.

Отже, формування й розвиток системи науково-дослідної роботи студентів у ЗВО, із одного боку, обумовлює більш активне залучення студентів до участі в професійно спрямованій науковій роботі, а з іншого – визначає підвищення якості їхньої професійної підготовки.

Використання науково-дослідної діяльності студентів як професійно орієнтованої технології дозволяє розв'язати певний комплекс проблем, пов'язаних із формуванням їхньої професійної компетентності, зокрема:

- підвищення престижності наукової роботи в студентському середовищі;
- орієнтація студентів, які проявляють здібність до наукової роботи, на розв'язання пріоритетних наукових проблем, пов'язаних із фаховою діяльністю та особливостями розвитку їхнього рідного міста, регіону і т. д.:
- видання в межах ЗВО збірників наукових студентських робіт;
- систематичне використання системи грантів для студентів;
- створення єдиної інформаційної системи для студентів, що активно займаються науково-дослідною діяльністю.

Отже, організація науково-дослідницької роботи студентів є важливим чинником підвищення ефективності професійної підготовки майбутнього фахівця у закладі вищої освіти передусім тому, що передбачає індивідуалізацію навчання, дає змогу реалізовувати особистісно орієнтоване навчання, розширює обсяг знань, умінь та навичок студентів, сприяє формуванню активності, ініціативи, допитливості, розвиває творче мислення, спонукає до самостійних пошуків.

ВИСНОВКИ

Розглянуто студентські наукові роботи в історико-педагогічному аспекті. Як засвідчує історико-педагогічний аналіз науково-дослідної роботи студентів у вищих навчальних закладах України, проблема нашого дослідження була актуальною протягом усіх періодів розвитку вищої освіти в Україні. Викладачами проводилась робота із формування в студентів дослідницьких умінь і навичок. Основними формами такої підготовки, а водночас і формами науково-дослідницьких робіт студентів, були участь у семінарах, колоквиумах, проведення практичних занять у навчально-виховних закладах; студентські наукові твори; студентські роботи (дисертації); наукові гуртки та студентські конструкторські бюро. Однак єдиної системи, технології підготовки студентів, і зокрема, студентів-майбутніх молодших спеціалістів, розроблено не було. Зрештою за часів незалежної України у державі не створено нормативно-правову базу підготовки студентів до науково-дослідної роботи.

Теоретично досліджено поняття, класифікація напрямків та завдання науково-дослідної роботи студентів. Науково-дослідницька робота студентів – один із видів діяльності, який є природним продовженням і поглибленням навчального процесу шляхом вивчення конкретних тем і проблем з використанням системи методів педагогічних досліджень, що сприяє розвитку науково-педагогічного мислення, потреби в інтелектуальному становленні, саморозвитку та самовихованні. Це забезпечує від догматичного засвоєння інформації у процесі навчання й сприяє формуванню творчого наукового мислення майбутнього педагога.

Розглянуто основні напрями активізації студентської науково-дослідної роботи. Отже, науково-дослідна робота студентів вітчизняних закладів вищої освіти є важливою складовою освітнього процесу, яка не тільки змінює значення навчальних дисциплін, пропонує застосування нових методів і

технологій, а й сприяє активізації пізнавальної діяльності, підвищенню якості фахової підготовки та розвитку творчих здібностей у здобувачів вищої освіти, розширює їх кругозір, забезпечує ефективне практичне використання набутих в процесі навчання знань та вмінь.

Розглянуто вибір напрямку і планування науково-дослідної роботи. Науково-дослідницька робота студентів у межах навчального плану та програм психолого-педагогічних і фахових дисциплін є обов'язковою для кожного студента й охоплює майже всі форми навчально-виховного процесу (написання доповідей, статей, рефератів та завдань дослідницького характеру, підготовка та захист курсових і дипломних робіт тощо), що передбачає вивчення основ наукових досліджень, зокрема, поняття науки, методики наукового дослідження та наукової організації праці, самостійної роботи з літературою, проведення педагогічного експерименту, обробки експериментальних даних тощо.

Проведено аналіз організації виконання студентами курсових, кваліфікацій-них та дипломних робіт. Оптимальна організація науково-пошукової діяльності сприятиме розвитку творчих здібностей студентів. Необхідним компонентом цієї діяльності буде наявність творчої співпраці, взаємодії викладача-науковця і студента-пошукувача. Саме від рівня і якості цієї творчої взаємодії залежить успіх науково-дослідної роботи у ЗВО. Важливим стимулом такої роботи виступають схвалення студента, моральне або матеріальне заохочення, визнання заслуг студента в розробці наукової проблеми, надання йому можливості задовольнити потреби в особистій самоактуалізації.

Охарактеризовано умови розвитку науково-дослідної роботи студентів у вищому навчальному закладі як умова активізації їх професійного становлення. Розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової

національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко К. Б. Методична підготовка вчителів початкових класів у педагогічних навчальних закладах України (1956–1996 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2012. 20 с.
2. Адамів Г. С. Формування у студентів педагогічного училища пізнавальної самостійності (на матеріалі вивчення психолого-педагогічних дисциплін) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2012. 21 с.
3. Акімова О. Підготовка студентів до педагогічної творчості. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Педагогіка*. 2015. № 9. С. 20-25.
4. Балл Г. О. Духовність професіонала і педагогічне сприяння її становлення: орієнтири психологічного аналізу. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. Київ, 2016. С, 221.
5. Білуха М.Т. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2017. 271 с.
6. Виконання курсових, дипломних та магістерських робіт / уклад. : П. С. Атаманчук, Ю. В. Гнатюк, Ц. А. Криськов, В. С. Щирба. Кам'янець-Подільський : Інформ.-вид. відділ, 2011. 24 с.
7. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури. Житомир : Житомирс. пед. ун-т, 2013. 160 с.
8. Возняк А. Науково-дослідницька діяльність студентів як важливий напрям роботи з обдарованою молоддю. *Вища школа. Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2020. № 7. С.77-82
9. Волошенко О. В. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості в умовах коледжу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 21 с.
10. Галузинський В. М., Євтух М. Б., Спіцин Є. С., Шалік З. М. Місце

науково-дослідної роботи студентів у концепції вдосконалення підготовки сучасного вчителя. *Нові технології навчання*. 2010. Вип. 27. С. 94-104.

11. Горкуненко П. П. Готовність студента до науково-дослідницької роботи : теоретичний аспект. *Творча особистість вчителя : проблеми теорії і практики*. 2013. Вип. 10. С. 138-146.
12. Горкуненко П. П. Навчальна програма курсу «Основи науково-педагогічних досліджень». Рівне, 2014. 16 с.
13. Горкуненко П. П. Основи науково-педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник для студентів педагогічних коледжів і училищ. Рівне : РДГУ, 2015. 98 с.
14. Горобець Ю., Порев С. Проблема організації студентської науки. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту імені Г. С. Сковороди*. 2020. № 3. С. 10-18.
15. Гриньова М. В., Шион Н. І., Гуріненко Н. О. Дипломні та кваліфікаційні роботи. Вимоги до їх написання, оформлення та захисту. Полтава : АСМІ, 2017. 64 с.
16. Губенко О. А. Творчий підхід та його роль у формуванні мотивації майбутнього вчителя. *Педагогічний пошук*. 2012. № 4 (36). С. 19-20.
17. Дипломна робота у вищих педагогічних закладах освіти (Положення про організацію і виконання) із спеціальності «Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання» напряму підготовки «Педагогічна освіта» / уклад. В. К. Сидоренко, В.П. Курок. Київ, 2012. 48 с.
18. Зязюн І. А. Три кити нової філософії освіти: гуманізація, індивідуалізація, інтеграція. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2020. № 1. С. 74-80.
19. Іванова Д. Г. Формування готовності майбутніх учителів до розвитку творчої активності молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Одеса, 2008. 16 с.
20. Ігнатуша А. Л. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах педагогічного коледжу. *Освіта Донбасу*. 2015. № 3. С. 70-72.

21. Ізюмська Г. В. Шляхи розвитку творчих здібностей студентів у навчальному процесі. *Нові технології навчання*. 2020. Вип. 28. С. 83-87.
22. Кекух Л. В. Формування стимулів до педагогічної творчості у майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 21 с.
23. Киричок І. І. Творчість – основа підготовки вчителя. *Наукові записки*. 2002. № 4. С. 64-66.
24. Кіт Г. Г. Творча самореалізація вчителя початкових класів у пошуково-дослідницькій діяльності. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Педагогіка і психологія*. 2015. Вип. 15. С. 23-25.
25. Клепко С. Ф. Наукова робота і управління знаннями : навч. посіб. Полтава : ПОІППО, 2017. 201 с.
26. Кловак Г. Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (кінець ХІХ-ХХ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2015. 26 с .
27. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2014. 208 с.
28. Козій Г., Виговська С. Теоретико-методичні аспекти формування дослідницьких умінь студентів вищих аграрних навчальних закладів III рівнів акредитації. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. 2011. Вип. XL. С.103-106..
29. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України : Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999 р. № 916-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/916-14#Text>.
30. Коржова Я. С. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2012. 23 с.
31. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень :

- навч. посіб. Київ : Кондор, 2013. 192 с.
32. Курлянд З. Н. Формування творчої особистості вчителя у процесі його професійної підготовки. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2012. Вип. 7. С. 105-110.
 33. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2015. 124 с.
 34. Кухарев Н. В. На пути к профессиональному совершенству : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1990. 159 с.
 35. Кухарев Н. В., Решетько В. С. Диагностика педагогического мастерства и педагогического творчества. (Опыт, критерии измерения, прогнозирование). Минск : Адукацыя и выхавание, 1996. 103 с.
 36. Леднев В. С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы. Москва : Высшая школа, 1991. 224 с.
 37. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Смысл, 2004. 346 с.
 38. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. Москва : Педагогика, 1981. 185 с.
 39. Лернер И. Я. Учебно-воспитательный процесс как система. *Новые исследования в педагогических науках*. Москва, 1985. С. 67-93.
 40. Литовченко В. Н. Формирование исследовательских учений студентов педагогических специальностей университета средствами НИР : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Минск, 1990. 22 с.
 41. Ліненко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї. Одеса : ОКФА, 1995. 80 с.
 42. Лобода Т. М. Педагогічні умови організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу у процесі викладання української мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.0. Київ, 2000. 272 с.
 43. Лудченко Б. Г. Основы научных исследований : учеб. пособ. Киев : Знания, 2001. 114 с.
 44. Мадзігон В. М., Бурда М. І. Проблеми і завдання педагогічної науки в

умовах розбудови національної школи. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 3-9.

45. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні. Історія, досвід, уроки (1917 – 1985 рр.). Київ : Либідь, 1992. 145 с.
46. Майборода В. К. Творча особистість учителя в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Рідна школа*. 1993. № 9. С. 33-34.
47. Макридина Л. А. Формирование у студентов педагогических училищ творческого отношения к будущей профессиональной деятельности : методические рекомендации для преподавателей педучилищ и пединститутів. Киев : НПУ им. М. Драгоманова, 1996. 28 с.
48. Макридіна Л. О. Сучасні технології навчання (Формування творчої особистості). *Рідна школа*. 1997. № 6. С. 46-49.
49. Макридіна Л. О. Формування у студентів педагогічних училищ творчого ставлення до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1996. 25 с.
50. Максименко С. Д. Психологія учіння. *Педагогічна психологія* / під ред. Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколаєнко. Київ : Вища школа, 1991. С. 93-116.
51. Максименко С. Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. Київ : НДПУ, 1990. 240 с.
52. Максименко С. Д., Щербан Т. Д. Професійне становлення молодого вчителя. Ужгород : Закарпаття, 1998. 106 с.
53. Марігодов В. К. Шляхи вдосконалення творчої активності студентів. *Проблеми освіти*. 2002. Вип. 27. С. 223-229.
54. Марчук С. С., Тарасюк А. В. Курсові роботи з педагогіки: вимоги та поради до написання, оформлення і захисту (для студентів педагогічних училищ і коледжів). Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2002. 64 с.
55. Машкіна Л. А. Підготовка студентів педагогічних училищ та коледжів до використання індивідуальних технологій в дошкільних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2000. 20 с.

56. Методика организации научной работы с молодежью : материалы междунар. семинара, г. Кривой Рог, 26 октября 2001 г. Кривой Рог, 2018. 220 с.
57. Микитюк О. М. Науково-дослідна робота вищих навчальних закладів – складовий компонент навчально-виховного процесу. *Кримські педагогічні читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 12-17 верес. 2001 р. Херсон, 2011. С. 33-38.
58. Микитюк О. М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект). Харків : ОВС, 2013. 256 с.
59. Мільто Л. О. Формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя в процесі професійно-педагогічної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2001. 20 с.
60. Навчальний процес у вищій педагогічній школі : навч. посіб. / за заг. ред. акад. О. Г.Мороза. Київ : КПУ ім. М.П.Драгоманова, 2021. 337 с.
61. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Київ : Шкільний світ, 2011. 16 с.
62. Остряньська О. А. Формування комплексних педагогічних умінь у майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2002. 20 с.
63. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі. Київ : Центр навч. літ-ри, 2003. 116 с.
64. Пехота О. М. Особистісно орієнтована освіта і технології. Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, корективи. Київ, 2017. 86 с.
65. Пилипчук М. І., Григор'єв А. С., Шостак В. В. Основи наукових досліджень: підручник. Київ : Знання, 2017. 270 с.
66. Полякова О. М. Формування творчої активності майбутніх учителів у процесі розв'язання педагогічних задач : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2009. 18 с.
67. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології

- навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2014. 192 с.
68. Прошкін В. В. Стимулювання студентських наукових пошуків як засіб інтеграції науки й освіти. *Професійна освіта Наукові записки. Педагогіка*. 2010. № 1. С.39-44.
 69. Пузирьова Н. В. В. І. Вернадський про значення науково-дослідної роботи студентів вітчизняних університетів. *Науково-педагогічна спадщина академіка В. І. Вернадського як планетарне явище*. Полтава, 2015. С. 82-83.
 70. Пузирьова Н. В. Здійснення науково-дослідницької роботи студентів університетів України в учбово-допоміжних закладах в ХІХ ст. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. Харків, 2011. С. 87-92.
 71. Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : монографія. Київ : ППО АПН України, 2008. 160 с.
 72. Савченко Л. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. *Рідна школа*. 2015. № 8. С. 39-41
 73. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Київ : РННЦ «ДІНІТ», 2010. 260 с.
 74. Сисоєва С. О. Освітні технології : методологічні аспекти. *Професійна освіта: педагогіка і психологія : Українсько-польський щорічник*. Київ, 2018. С. 359.
 75. Сичова М. І. Організація самостійної роботи студентів педагогічних училищ в умовах особистісно орієнтованого навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2010. 20 с.
 76. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості : у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2013. 373 с.
 77. Цехмістрова Г. С. Науково-дослідницька діяльність в умовах кредитно-трансфертної системи навчання та професійного формування студентів. *Проблеми освіти*. 2019. № 61. С. 139-145.
 78. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 240 с.
 79. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-

дослідницької діяльності : підручник. Київ : Знання, 2018. 310 с.

80. Шкваріна Т. М. Підготовка студентів педагогічних училищ до навчання дошкільників англійської мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 19 с.
81. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2013. 120 с.
82. Юрченко В. І. Вплив взаємин між студентами і викладачами на «Я – концепцію» майбутнього вчителя. *Освіта і управління*. 2017. № 1. С. 119-123.